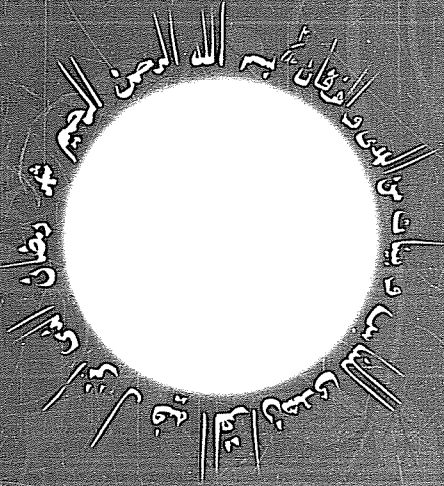

Samsun'da Kur'an Günleri

XI. KUR'AN SEMPOZYUMU

Kur'an ve Risalet

25-26 Ekim 2008 / SAMSUN

Fecr Yayınları: 133

Dizgi – Mizanpaj: CİNAS

Kapak: CİNAS

Baskı, Cilt: KALKAN MATBAACILIK

Büyük Sanayi 1. Cd. 99/32 İskitler

Tel: 3419234-3421656 Ankara

1. Baskı: Eylül 2009

ISBN: 978-975-6004-76-0

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. VE TİC. LTD. ŞTİ.

Rüzgarlı Cad. Rüzgarlı İşhanı No: 2 Kat: 5 Ulus/ANKARA

Tel: (0 312) 310 08 60 – Fax: (0 312) 311 47 89

Web: www.fcr.com.tr – e-mail: fcr@fcr.com.tr

HZ. İSA'NIN AKİBETİ SORUNU, MESİH VE MEHDİ TARTIŞMALARI

*Doç. Dr. Mahmut AYDIN**

Giriş

İslam düşüncesinde Mesih ve Mehdi beklentileri çerçevesinde İsa'nın akibetini tartıştığımız bu bildiriye İsa'yı öldürdüklerini iddia eden Yahudilere karşı Kur'an'ın Nisâ suresi 155-159 ayetleri arasında verdiği yanıtı temel alarak, İsa'nın sonuyla ilgili İslâm kültüründeki rivayet ve kabulleri inceleme konusu yapıp İsa'nın "Mesih" olarak tekrar dünyaya dönüp dönmeyeceği sorusunu yanıtlamaya çalışacağız. Ancak konuyu incelemeye başlamadan önce İsa'nın akibeti konusunun önemiyle ilgili İsa'nın semaya/Allah'ın katına yükseltildiği ve dünyanın sonuna doğru Mesih olarak tekrar yeryüzüne geleceği düşüncesi etrafında dillendirilmeye başlanan şu kanaati sizinle paylaşmak istiyorum.

Mutlak risaletin sahibi Hz. Muhammed tarafından, dünyanın son döneminde tekrar döneceği bildirilen Hz. İsa'nın bu misyonuna, başta Hıristiyanlar olmak üzere bütün insanlık çok muhtaç görünüyor. On dört asırdan beri dünya haritasını, doğrudan doğruya veya sonuçları itibarıyla şekillendiren Müslüman ve Hıristiyan ümmetlerinin, Hz. İsa'nın şahsiyeti etrafında bütünleşerek, hem kendilerini hem de bütün insanlığı kurtarmaya yönelmeleri, hepimizin ideali olmalıdır.¹

Kur'an'ın aydınlığa ulaştırılan mesajı dipdiri varlığını devam ettirirken ve Hz. Muhammed'in örneği de önümüzdeyken bu tür söylemler geliştirmenin temel nedeni İslam dışı kaynakların etkisiyle Müslüman kültürde ortaya çıkan İsa'nın Allah tarafından kendisini öldürmek isteyenlerin elinden kurtararak semaya yükseltildiği ve kıyamete yakın bir zamanda Mesih/kurtarıcı olarak tekrar dünyaya geleceği düşüncesidir. Bu tür söylemlerin önüne geçmenin yolunun, İsa'nın akibeti konusunu rivayet merkezli olarak değil, Kur'an merkezli olarak ve İslam dışı kaynaklarındaki bilgileri de dikkate alarak yeniden gözden geçirmekten geçmektedir.

* OMÜ İlahiyat Fakültesi Dinler Tarihi Öğretim Üyesi

¹ Bkz., Aksiyon Dergisi, sayı 470, 08.12.2003.

İsa'ya ne oldu?

Kur'an'ın amacı Hz. Muhammed ve Hz. İsa da dâhil; haklarında bilgi verdiği diğer peygamberlerin hayat hikâyesini ortaya koymak değil, onların yaşamlarından kesitler sunarak okuyucusuna kıssadan hisse sunmaktır. Dolayısıyla İsa'ya gerçekte ne olduğuyla ilgili Kur'an'da doğrudan bir bilgi bulmak mümkün değildir. Bunun yerine Kur'an, Yahudilerin onu öldürdükleri yönündeki iddialarına ve kendisini izledikleri iddiasında olan Hıristiyanların onun şahsıyla ilgili şirke varacak derecede aşırıya giden inançlarına yanıt verirken, okuyucusuna İsa'nın sonuyla ilgili birtakım ipuçları sunmaktadır.

Âl-i İmrân suresi 52-55 ayetlerde ilkin İsa'nın, dönemin Yahudi liderlerinin ve onların iş birliği içinde olduğu işgalci Roma güçlerinin kendisini öldürmeyi planladıklarını sezince taraftarlarına "Allah yolunda kimlerin kendisine yardımcı olacağını" sorduğunda havari olarak adlandırılan bir grup insanın kendisine inançsızlara karşı yardımcı olacaklarına söz verdikleri ifade edilmektedir. İkinci olarak da İsa'yı öldürmek için tuzak kuranların kurdukları tuzakların Allah tarafından boşa çıkarıldığı ifade edildikten sonra İsa'nın ömrünün Allah tarafından sona erdirilerek vefat ettirildiğinin altı çizilmektedir. "İnanmayanlar İsa'ya tuzak kurdular ama Allah onların tuzaklarını boşa çıkardı. Çünkü Allah, tuzak kuranların tümünün üzerindedir. O zaman Allah, 'Ey İsa! demişti, Seni ölüme yollayacağım ve katıma yücelteceğim ve seni hakikati inkâra şartlanmış olanların arasından çekip arındıracağım; sana tâbi olanları, kıyamet günü, hakikate inkâra şartlanmış olanların (kat kat) üstüne çıkaracağım...'”².

Nisâ suresi 157-159'da ise Kur'an, "Allah'ın elçisi olduğunu iddia eden Meryem oğlu İsa'yı" öldürdüklerini iddia ederek böbürlenmiş Yahudilere, hiçbir şekilde onun ölümüne sebebiyet vermedikleri ifade edilerek boş yere böbürlendiklerinin altı çizilmektedir. Aynı şekilde ilgili ayetlerin yer aldığı pasajda Yahudilerin Allah'a verdikleri sözden dönmeleri, Allah'ın mesajlarını reddetmekle kalmayıp söz konusu mesajları getiren peygamberleri haksız yere öldürdükleri, sahip oldukları bilgiden dolayı kibirlendikleri, annesi Meryem'e bir erkekle teması olmadan İsa'yı dünyaya getirdiği için çirkin iftirada bulunmaları gibi Hz. Musa döneminden itibaren yapıp ettikleri bazı kötü eylemler sayılıp dökülmektedir. Nisâ 156-159 ayetlerinde ise Yahudilerin İsa-Mesih'i öldürdükleri iddialarına yanıt olarak onların, ne asarak (çarmıha gererek) ne de başka bir şekilde İsa'nın hayatına son verdiklerinin altı şu vurgulu ifadelerle çizilmektedir: "...Bakın biz Allah'ın elçisi olduğunu iddia eden Meryem oğlu İsa-Mesih'i öldürdük' diye böbürlendikleri için. Aslında onu ne öldürdüler ne de çarmıha gerdiler, sadece onlara öyle (olmuş gibi) göründü.

² Âl-i İmrân, 3: 54-55.

Bu konuda farklı görüşler taşıyanlar da gerçekten şaşkındılar, onunla ilgili (gerçek) bir bilgileri yoktu ve sadece zanna uymuşlardı. Kesin olan şu ki onu öldürmediler. Hayır, Allah onu kendi katına yüceltti. Allah gerçekten kudret ve hikmet sahibidir. Nitekim geçmiş vahyin izleyicilerinden hiç kimse yoktur ki, ölümü anında İsa ile ilgili hakikati kavramamış olsun...”³

Görüldüğü üzere Kur’an, ifade ettiğimiz bu ayetlerde İsa’nın hiçbir şekilde ölmemiş olduğunu değil, öldürmek için ona tuzak kuranların tuzaklarını Allah’ın boşa çıkararak İsa’yı düşmanlarının elinden kurtardığının yani onu inançsızların öldürmediğinin altını çizmektedir. Yine Kur’an inançlarında aşırılığa giderek Meryem oğlu İsa’yı tanrısallaştıran, onu Meryem oğlu değil, Tanrı oğlu ve kutsal teslisin ikinci şahsı olarak kabul eden Hıristiyanların iddialarını reddederken de İsa’nın Allah tarafından vefat ettirildiğini vurgulu bir şekilde ifade etmektedir. Bu bağlamda Mâide suresi 17. ayette Meryem oğlu Mesih’in tanrı olduğunu iddia edenlere yönelik şu çarpıcı meydan okuma ifadesine yer verilmektedir: “Allah, Meryem oğlu Mesih’tir, diyenler hakikati inkâr ederler. De ki, ‘Eğer Meryem oğlu İsa’yı ve onun annesini ve yeryüzündeki herkesi –onların tümünü- helâk etmek isteseydi kim Allah’a mani olabilirdi?’⁴ Mâide suresi 75. ayette Allah’ın bir üçlü olduğunu ve İsa’nın da bu üçlünün ikinci unsuru, dolayısıyla da Allah ile aynı cevhere sahip bir varlık olduğunu iddia edenlere karşı İsa’nın kendinden önceki peygamberler gibi bir beşer olduğu ve onlar nasıl gelip geçmişlerse yani vefat etmişlerse onun da bir gün mutlaka vefat edeceği vurgulanmaktadır.⁵

Son olarak yine Mâide suresi 116-117 ayetlerinde İsa’yı ve annesini tanrısallaştıran Hıristiyanların bu yaptıklarının hakkı inkâr etmek olduğu, bizzat İsa’nın kendi tanıklığıyla ifade edilmektedir. Bu çerçevede Allah, Hz. İsa’yı sorguya çekerek insanlara Allah’ın peşi sıra kendine ve annesine de kulluk etmelerini emredip emretmediğini sormakta, İsa da yanıt olarak aralarında bulunduğu süre zarfında onlara sadece Allah’ın kendisine emrettiği şeyleri öğrettiğini ancak ölümünden sonra ise onların yapıp ettiklerinden sorumlu olmadığını ifade etmektedir. “...Ey İsa, ey Meryem oğlu!... ‘Sen insanlara Allah’tan başka tanrılar olarak bana ve anneme kulluk edin’ dedin mi? İsa cevap verdi: Sen yücelikte sonsuzsun! Söylemeye hakkım olmayan bir şeyi hiç söyleyebilir miyim? Bunu söylemiş olaydım Sen muhakkak bilirdin! Sen benim içindeki her şeyi bilirsin. Hâlbuki ben Senin zatında olanı bilmem... Ben onlara (söylememi) emrettiğin şeylerden başkasını söylemedim. Benim Rabbim ve sizin Rabbiniz olan Allah’a kulluk edin, dedim. Ve onların

³ Nisâ, 4:156-159.

⁴ Mâide, 5:17.

⁵ “Meryem oğlu Mesih sadece bir peygamberdir. (Diğer) peygamberler ondan önce gelip geçti...(Mâide, 5:75).

arasında yaşadığım müddetçe yaptıklarına şahitlik ettim. Ama Sen bana ölümü verdikten sonra onların koruyucusu yalnız Sen oldun...”⁶

İsa'nın akibetiyle ilgili naklettiğimiz bu ayetlerde temel olarak şu iki husus vurgulanmaktadır. (1) Normal bir beşer gibi değil, babasız olarak bakire Meryem'den dünyaya gelmesi hasebiyle hem döneminin insanları için bir mesaj, hem de Allah'tan vahiy alması nedeniyle mesaj getiren olan İsa'nın, dönemin siyasî ve dinî liderleri tarafından ortadan kaldırılmak istenmesine Allah izin vermemiştir. (2) İsa sonrası dönemde taraftarları olduklarını iddia edenlerin yani Hıristiyanların ona ve annesine birtakım beşer üstü nitelikler atfetmek suretiyle onları ilâhlaştırılmalarına karşılık, diğer tüm insanlar gibi İsa'yı ve annesini Allah'ın vefat ettirdiği ve nihai yargı gününde de tıpkı diğer insanlar gibi onları da hesaba çekeceği ifade ederek tamamıyla beşerî varlıklar olduklarının altı çizilmektedir.

Bu iki temel hususu vurguladıktan sonra İsa'nın akibetiyle ilgili ayetleri detaylı bir şekilde inceleyerek bize gerçekte ne söylediklerini anlamaya çalışalım. Âl-i İmrân 54-55 ayetlerinde düşmanlarının İsa'yı öldürmek için her fırsatta tuzak kurduklarını ve Allah'ın da kurulan bu tuzakları boşa çıkararak İsa'yı onların elinden kurtardığı, tâbiî bir şekilde ölüme yollayarak düşmanları arasından çekip aldığı ve yücelttiği ifade edilmektedir. Bununla bağlantılı olan Nisâ suresi 153-159 ayetlerinde ise Kur'an, yukarıda da ifade ettiğimiz üzere Yahudilerin Hz. Musa'ya karşı saygısızlık ve kabalık yaparak onunla dalga geçmeleri, Allah'a verdikleri sözde durmamaları, kendilerine yapmaları emredilen şeyleri yapmamaları, kendilerine gönderilen peygamberleri öldürmeleri, sahip oldukları bilgiden dolayı kibirlenmeleri, babasız olarak İsa'yı dünyaya getirdiği için Meryem'e iftirada bulunmaları ve son olarak da Allah'ın elçisi olduğundan dolayı İsa'yı öldürdüklerini iddia ederek bununla böbürlenmelerine karşılık onların hiçbir şekilde onu ne çarmıha gerek ne de başka bir şekilde öldürdüklerinin altını çizmektedir. Bu noktada aklımıza şu soru gelmektedir: Allah tarafından kendisini öldürmek isteyenlerin elinden kurtarılan İsa'ya daha sonra ne olmuştur?

Bu ve benzeri soruları sağlıklı bir şekilde yanıtlamak için Nisâ suresinin yukarıda naklettiğimiz ayetlerini detaylı bir şekilde analiz etmemiz gerekmektedir. Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi ilgili ayetlerde İsa'nın kendilerine peygamber olarak gönderildiği Yahudilerin tarihsel süreçte kendilerine gönderilen elçilere karşı gösterdikleri olumsuz davranışlarının, aslı astarı olmayan iddialarının, kendilerine gelen daha önceki peygamberlerin bazısını örneğin Vaftizci Yahya'yı ve Zekeriya'yı haksız yere öldürmelerinin ve Meryem'e iftiralarının çok şiddetli bir şekilde eleştirilmesinin ardından İsa'yı öl-

⁶ Mâide, 5:116-117.

dürmeye teşebbüs etmelerine rağmen, onu hiçbir şekilde öldürmediklerinin altının çizilmesidir. İsa'nın Yahudiler tarafından çarmıha gerilmediği ve öldürülmediğini açıkça ifade eden bu ayetler nasıl anlaşılmalıdır? Bu ayetler onun hiç ölmediğini mi yoksa Yahudiler/düşmanları tarafından çarmıhta veya başka bir şekilde öldürülmediğini mi ifade etmektedir? Yine çarmıh hadisesi hiç olmadı mı yoksa oldu da çarmıha gerilen İsa değil de ona benzetilen başka birisi miydi? Bu bağlamda Nisâ suresi 157. ayette yer alan “*ve lakin şübbihe lehum*” ifadesi ne anlama gelmektedir? Şimdi söz konusu bu iki ayetle ilgili İslâm geleneğinde yapılan yorum ve değerlendirmelere başvurmak suretiyle bu ve benzeri soruların tarihsel süreçte nasıl yanıtlandığını ortaya koymaya çalışalım.

İsa Diri Olarak Semaya Kaldırıldı ve Ahir Zamanda Yeryüzüne Geri Dönecektir

İsa'nın akıbetiyle ilgili İslâm düşüncesinde yazılanlara baktığımızda büyük çoğunluğun Yahudilerin/düşmanlarının İsa'yı değil, Allah tarafından ona benzetilen başka birisini çarmıha gerdiklerini ve İsa'nın da Allah tarafından diri olarak Allah'ın katına/semaya yükseltildiğini savunduğunu görmekteyiz. Bu görüş sahipleri argümanlarını, Nisâ 157. ayetteki “onu ne öldürdüler ne de çarmıha gerdiler, sadece onlara(öyle olmuş gibi) göründü” ifadesine ve bu ayetin ne anlama geldiğini izah etme bağlamında erken dönem İslâmî kaynaklarda yer alan birtakım rivayetlere dayandırmaktadırlar. Bu görüş sahiplerinin argümanları ayrıntılı olarak başka çalışmalarda⁷ izah edildiğinden burada söz konusu argümanları ana hatlarıyla verip rasyonel ve teolojik açıdan değerlendirmeye çalışacağız.

İsa, Allah tarafından uyutulmuştur. 30 yıllarında İsrailoğullarına peygamber olarak gönderilen İsa, tıpkı diğer peygamberler gibi döneminin müteceviz insanları tarafından tepkiyle karşılanmış, getirdiği mesajdan dolayı ortadan kaldırılmak istenmiş ve bunun için de kendisine tuzak kurulmuştur. Ancak Allah, İsa'ya kurulan bu tuzakları boşa çıkarmak suretiyle onu düşmanlarının elinden kurtarmış ve diri olarak kendi katına almıştır. Bu görüşün savunucularının, argümanlarını desteklemek için ilk yaptığı şey, Âl-i İmrân 55 ve Mâide 117 ayetlerinde İsa'nın Allah tarafından vefat ettirildiğini ifade eden *innî müteveffike* ve *teveffeytenî* ifadelerini, *teveffâ* kelimesinin bilinen anlamı olan “ruhu kabzetmek”, “canı almak,” “öldürmek” anlamında değil,

⁷ İsa'nın akıbetiyle ilgili ülkemizde yapılan ve İslâm geleneğindeki görüşleri ayrıntılı bir şekilde okuyucuya sunan çalışmalarla ilgili bkz., Zeki Sarıtoprak, *İslâm İnancı Açısından Nüzûl-i İsa Meselesi*, İzmir, 1997; Sami Baybal, *İbrahimi Dinlerde Mesih'in Dönüşü*, Konya: Yediveren, 2002, ss. 152 ve devamı; Mehmet Ünal, Tefsir Kaynaklarına Göre Hz. İsa'nın Ölümü, Ref'i ve Nüzulü Meselesi”, *İslâmîyat*, 3/4, 2000, ss. 133-146; İshak Yazıcı, Kur'an'a Göre Hz. İsa'nın Ref'i ve İlgili Ayetlerin Yorumlarının Tahlihi”, *OMÜ. İlahîyat Fakültesi Dergisi*, 20-21, 2005, ss. 69-100.

mecazî anlamda alarak ona ölme dışında başka manalar vermek olmuştur. Konuyla ilgili klasik ve modern çalışmalara baktığımızda bu görüşü savunanların ilgili ayetlere birbirine benzeyen ve sonuçta da İsa'nın diri olarak semaya kaldırıldığını ifade eden değişik anlamlar verdiklerini görürüz. Bu anlamları temel olarak şu şekilde özetleyebiliriz. (1) "Seni uyutacağım ve bu haldeyken katıma yükselteceğim". Bu anlamı verenler Allah'ın insanları uyukudayken de ölü gibi yaptığını ifade eden Zümer 42 ve En'âm 60. ayetlerini görüşlerine delil olarak kullanmaktadır⁸. (2) "Seni yeryüzünden çekip alacağım ve kendime yükselteceğim". Buna göre İsa, ölümü tatmadan Allah tarafından yeryüzünden çekip alınarak semaya/Allah'ın katına yükseltilmiştir. (3) "Seni katıma yükselteceğim ve böylece inançsızlardan temizleyeceğim ve seni tekrar dünyaya gönderdikten sonra da normal yolla seni ölüme yollayacağım". (4) "Seni, inançsızlar tarafından öldürülmekten kurtardım, senin için takdir ettiğim süre dolana kadar seni bekleteceğim, bu süre geldiğinde de seni doğal yolla ölüme yollayacağım". (5) "Seni nefsinin arzu ve isteklerinden arındırıp (her türlü dünyevî arzu ve isteklerinden) âdetle meleklerleştireceğim ve bu şekilde semaya yükselteceğim".⁹

Düşmanları İsa'yı değil, ona benzetilen başka birini çarmıha germiştir. İsa'nın düşmanları tarafından çarmıha gerildiği veya öldürülmediğini ifade eden Nisâ 158. ayette yer alan ve *lakin şubbihe lehum* ifadesinden yola çıkan bu görüş sahipleri, Yahudilerin İsa'yı çarmıha germek istediklerini ancak Allah'ın İsa'yı onların elinden kurtarması üzerine İsa'ya benzetilen başka birisini İsa zannederek çarmıha gerdiklerini ileri sürmektedir. Bu görüşe göre Allah, başka birini İsa'ya benzeterek onun çarmıha gerilmesini sağlamak suretiyle düşmanlarının tuzaklarını boşa çıkarmış ve böylece İsa'yı onların ellerinden kurtarmıştır.

İsa'ya benzetilen başka birinin çarmıha gerildiği yönünde İslâm kültüründe yer alan rivayetlerin çeşitliliğini, tarihsel süreçte nasıl değişiklik arz ettiklerini ve beslendikleri kaynakları okuyucunun gözünün önüne sermek için İslâmî kaynaklarda yer alan bazı rivayetleri burada ifade etmek istiyoruz.

İsa'nın yerine ona benzetilen başka birinin çarmıha gerildiği rivayetlerinin ana kaynağı konumundaki Taberî'de Vehb b. Münebbih'den nakille şöyle bir rivayete yer verilmektedir: Allah İsa'ya onu kendi katına alacağını vahyettiğinde, İsa, havarileriyle birlikte Fıfış bayramını kutlamak üzere bir evde bulunuyordu. İsa'yı yakalamak için söz konusu eve baskın yapan Yahudi yetkililer gördükleri manzara karısında şaşkına dönmüştü. Zira Allah evde

⁸ Bütün insanların, (bedenen) öldüklerinde canlarını alan ve henüz ölmemiş olanların da uyku halinde ölü gibi yapan Allah'tır (Zümer 42); O'dur sizi geceleyin ölü gibi yapan...(En'âm 60).

⁹ Bkz., Taberî, *Camîu'l Beyân*, III, 289-291; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, I, 360.

bulunan herkesi İsa'ya benzettiğinden kimin İsa olduğu belli değildi. Bunun üzerine Yahudiler bizi büyülediniz diye bağırarak oradakileri ya aranızdaki İsa'yı bize teslim edersiniz ya da hepinizi öldürürüz diye tehdit ederler. Ancak grup İsa'nın kim olduğunu söylemeye yanaşmayınca Yahudi yetkililer içlerinde İsa olduğuna inandıkları birini alıp çarmıha germişlerdir. Hâlbuki onların çarmıha gerdiği kişi gerçek İsa değil, ona benzetilen ve onların da İsa zannettiği başka birisiydi. Taberî konuyla ilgili başka rivayetleri de naklettikten sonra kendinin bu rivayeti tercih ettiğini ifade etmektedir. Ona göre İsa'nın kendilerine Allah'tan getirdiği hakikati inkâr eden ve İsa'ya karşı hainece bir tuzak kuran Yahudiler, şaşkına çevrilmeyi ve başarısızlığa uğratılmayı hak etmişlerdi. Yine Taberî'ye göre İsa'nın havarileri de çarmıha gerilenin İsa olduğunu zannediyorlardı; çünkü onlar da İsa'nın kendi aralarından alınıp göğe yükseltilmesini görmemişti. Dahası bu olay olmadan bir gün önce İsa onlara sonunun geldiğini söylemişti.¹⁰

Taberî yine Vehb b. Münebbih'den gelen bu rivayete alternatif şu rivayeti de nakletmektedir: Tutuklanması anında İsa'nın taraftarları onu terk etmişti. İsa'yı tutuklayanlar onu bir iple bağlayarak cadde cadde dolaştırmak suretiyle çarmıha gerileceği yere götürürken, Allah onu kendi katına almış ve görüntüsünü başka birine vermek suretiyle Yahudilerin onu İsa zannedip çarmıha germesine vesile olmuştur. İsa'nın taraftarları da İsa'nın Allah tarafından kurtarılarak göğe yükseltildiğini görmediğinden çarmıha gerilenin İsa olduğunu zannetmiştir.¹¹

Müfessirler, çarmıha gerilenin İsa değil, ona benzetilen başka birisi olduğuyula ilgili rivayetleri naklettikten sonra İsa'nın yerine çarmıha gerilen kişinin bunu gönüllü olarak kabul ettiğinin de altını çizmekten geri durmamaktadır. Çünkü Allah, peygamberini kurtarmak için haksız yere suçsuz bir insanın ölümüne razı olmayacağı için İsa'nın yerine geçecek kişinin bunu gönüllü olarak kabul etmesi gerekmektedir. Taberî, Katade'den nakille bu konuda şu rivayete yer vermektedir: "Allah'ın elçisi Meryem oğlu İsa'nın havarilerine/taraftarlarına şöyle dediği bize nakledildi. 'Benim görüntüm kendisine verilerek yerime ölmeye içinizden kim razı olur?' İçlerinden biri şu yanıtı verir: 'Ben ey Allah'ın elçisi'. Böylece gönüllü olarak İsa'nın görüntüsü kendisine verilen bu kişi çarmıha gerilir ve Allah da bu şekilde elçisini düşmanlarının elinden kurtararak kendi katına alır". Bu rivayetin devamında İsa'nın birlikte olduğu havarilerin sayısının 19 olduğu, bunlardan birinin İsa'nın yerine ölüme gönderilirken, İsa'nın onların gözleri önünde göğe alındığı bilgisine yer verilmektedir.¹² Eğer durum gerçekten bu rivayette ifade edildiği gibiy-

¹⁰ Taberî, *Cami'ul Beyân*, VI, 16.

¹¹ Taberî, *Cami'ul Beyân*, VI, 15.

¹² Taberî, *Cami'ul Beyân*, IX, 370.

se, o zaman düşmanları idam ettikleri kişinin İsa olduğunu zannedebilirdi ama en azından havarilerin İsa'nın ölmeyip göğe yükseltildiğini bilmeleri gerekirdi.

İlk dönem İslâm tarihi kaynaklarının ilki olan İbn İshak'tan nakille bu rivayetin farklı bir versiyonu da rivayet edilmektedir. Söz konusu bu rivayete göre İsa'nın yaşadığı dönemdeki Davut adlı Yahudi kralı İsa'yı öldürmenin yollarını arar ve bu konuda işgalci Roma güçleriyle iş birliği kurar. Yahudi idarecileri ve işgalci Roma yönetimi İsa'yı öldürmek konusunda anlaşınca öldürülmekten çok korkan Hz. İsa Allah'a şöyle dua eder: 'Ey Tanrım, eğer bu kabı yani ölümü, yaratıklarından birinden alacaksan onu benden al yani ölümü benden uzak tut'.¹³ Bu duanın ardından İsa ve on iki havarisi bir evde toplanır. İsa havarilerine kimin kendi yerine ölümü kabul edip cennette kendisiyle birlikte olmayı arzu ettiğini sorar. On ikilerden biri olmayan Sergus adlı genç bir adam İsa'nın teklifini kabul eder ve İsa'nın yerini alır. İsa'yı öldürmek isteyenler Sergus'u İsa zannedip idam eder ve İsa da çatısı açılan evden semaya yükseltilir.¹⁴

Allah'ın, elçisini kurtarmak için suçsuz birini cezalandırmayacağı noktasından hareket eden bazı yorumcular da öyküyü şu şekilde değiştirmişlerdir. İsa, kendisini öldürmek isteyen düşmanları tarafından aranmaktayken Cebrail tarafından uyarılarak saklanmak için bir eve yönlendirilir. İsa'nın saklandığı yeri tespit eden düşmanları onu öldürmek için eve bir adam gönderir. Adamın adı Tityanus, Titabus veya Titanus olarak ifade edilmektedir. Evde bulunan İsa, Allah tarafından evin çatısı açılarak göğe yükseltilir. Eve giren adam İsa'yı bulamayınca durumu haber vermek için kendisini gönderenlere gider. Ancak Allah İsa'yı öldürmek için gelen bu adamı İsa'ya benzettiği için İsa'nın düşmanları onu İsa zannederek çarmıha gererler. Böylece Allah, İsa'yı düşmanlarından kurtarıırken suçsuz birini değil, onu öldürmek için gelen adamı da İsa'nın suretine büründürmek suretiyle cezalandırmış olmaktadır. Ancak insanlar asılan kişinin gerçekte kim olduğunu bilmediklerinden kimliği aralarında ihtilaf konusu olmuştur.¹⁵

Hicrî 6. yüzyıldan itibaren ise İsa'nın Yahudiler tarafından idam edilmediği veya öldürülmediğini ifade eden ayetlerin (Nisâ 157-158) yorumuyla ilgili tamamen farklı bir rivayet gündeme gelmiştir. Söz konusu bu rivayete

¹³ İncillerde de İsa'nın öldürülmekten korktuğu için Tanrı'ya kendisini öldürülmekten kurtarması için şu şekilde dua ettiği ifade edilmektedir. "Mümkünse o saati yaşamayayım... Abba, Baba, senin için her şey mümkün, bu kâseyi benden uzaklaştır...(Markos, 14:35-36; Matta, 26:39; Luka, 22: 41-42. Kanaatimize göre bu rivayet Hıristiyanlık'tan İslâm'a geçen bir mühtedi tarafından İbn İshâk'a anlatılmış ve o da bunu nakletilmiştir.

¹⁴ Taberî, *Câmi'ul Beyân*, VI, 15.

¹⁵ Razî, *Mefâtühu'l Gayb*, XI, 100.

göre Yahudiler İsa'nın annesi Meryem'e çirkin iftirada bulunuyor; İsa'ya büyücü, sihirbaz, büyücünün oğlu, adı kadının oğlu diyerek onu ve annesini tahkir ediyor. Bunun üzerine Hz. İsa Allah'a yönelerek şöyle dua ediyor: "Ey Allah'ım sen benim Rabbimsin ben de senin sözünle senin Ruhundan üflenerek dünyaya geldim. Onlara kendi isteğimle değil, senin rızan doğrultusunda geldim. Bana ve anneme hakaret ederek tahkir eden bu insanlara lânet et". Allah, İsa'ya ve annesine hakaret edenleri domuza ve maymuna döndürmek suretiyle İsa'nın bu duasına mukabelede bulunur. Bu durumun kamuoyunda duyulması üzerine aynı akıbetin kendi başlarına da geleceğinden korkan Yahudi önde gelenleri ve dönemin idarecileri İsa'yı öldürmeyi planlarlar ve bu plan doğrultusunda İsa'nın ve havarilerinin bulunduğu evi kuşatırlar. Havarilerden biri İsa'nın yerine ölmeyi kabul eder ve Allah tarafından onun suretine sokulur. Böylece İsa'yı öldürmeye gelenler onu değil, onun suretini alan kişiyi İsa diye öldürürler.¹⁶

Yine bu ayetin yorumunda Hıristiyanlık tarihinde İsa'nın bulunduğu yeri Romalı ve Yahudi yetkililere haber vermek suretiyle ölümüne sebebiyet veren havari Yahuda İskaryot ile ilişkili rivayetlere de yer verilmektedir. Vehb b. Münebbih gibi kitap ehlinde İslâm'a geçen kişilerden yapılan rivayetlere göre Yahuda, otuz gümüş dirhem karşılığında İsa'yı öldürmek isteyenleri, gizlendiği yere götürmek suretiyle İsa'yı düşmanlarının eline vermektedir. Yahuda, bu şekilde İsa'yı öldürmek isteyenleri onun bulunduğu yere getirince Allah, İsa'yı düşmanlarının elinden kurtarmak için Yahuda'yı İsa'nın suretine sokarak İsa diye onun yakalanmasını sağlar ve İsa'yı da göğe yükseltir. Böylece İsa'yı öldürmek isteyenler İsa'yı değil, onun suretine büründürülen işbirlikçi Yahuda'yı yakalayıp idam ederler.¹⁷

İbn Kesir'in İsa'nın akıbetiyle ilgili İncil rivayetlerinden de yararlanarak kompoze ettiği bir başka rivayette de şu bilgilere yer verilmektedir: Allah'ın İsa'ya bahsettiği ilim, açık seçik vahiyler ve mucizelerden dolayı döneminin Yahudileri kıskançlıklarından onu ortadan kaldırmayı planlar. Bu planlarını gerçekleştirmek için Şam'da bulunan putperest Roma kralına İsa'nın insanları isyana teşvik ederek yanlış yola sevk ettiği şikâyetinde bulunurlar. Kral da bu şikâyet üzerine Kudüs'teki valisine yazarak İsa'yı yakalayıp başına dikenlerden yapılmış bir taç geçirip çarpmıha germesini emreder. Vali bu emri alınca Romalı ve Yahudilerden oluşan silâhlı bir birliği İsa'yı yakalamak için görevlendirir. Söz konusu birlik İsa ve taraftarlarının toplandığı evi kuşatınca, İsa yanında bulunanlara şöyle der: "Kim benim suretimi alarak benim ye-

¹⁶ İsmail Hakkı, *Ruhu'l Beyân*, II, 317.

¹⁷ Taberî, *Camiu'l Beyân*, VI, 15; Yahuda İskaryot'un Yahudi yetkililerle 30 gümüş dirhem karşılığında anlaşarak İsa'yı onlara teslim etmesiyle ilgili İncil rivayetleri için bkz., Markos, 14: 43-45; Matta, 26: 47-48; Luka, 22: 47-48. Bu İncil rivayetlerinin değerlendirilmesiyle ilgili I. Bölümüne bakınız.

rime ölmeye razı olmak suretiyle cennette benim yandaşım olmayı ister, diye sorar. Bunun üzerine orada bulunanların içinden bir genç bu teklifi kabul eder. Ancak İsa söz konusu kişi genç olduğundan teklifini üç kez tekrarlar. Fakat her seferinde teklifi aynı genç kabul edince İsa, evin açılan çatısından göğe yükseltilir ve içeri giren düşmanları da İsa'ya benzetilen genci tutuklayarak idam ederler. Dahası İsa'nın taraftarları da onun göğe yükseltildiğini görmediklerinden asılan kişinin İsa olduğunu zannetmişlerdir.¹⁸

İfade ettiğimiz bu rivayetlerde dikkatimizi şu hususlar çekmektedir: (1) İlgili rivayetler İslâm kültürüne genelde Yahudilik ve Hıristiyanlık'tan İslâm'a geçen Vehb b. Münebbih, Kâbulahbar gibi mühtediler tarafından sokulmuştur. (2) İslâmî kaynaklarda İncillerdeki bilgilerle örtüşen pek çok bilgi yer almaktadır. Örneğin tıpkı İncillerde yer aldığı gibi bu rivayetlerde de İsa'nın, sonunun geldiğini bir hafta önceden havarilerine söylediği, ölümden korktuğu için Allah'a ölümü kedisinden uzak tutması için dua ettiği, havarilerine bunu söyleyerek onlardan gece boyunca uyumayıp kendisi için dua etmelerini istediği şeklinde bilgiler yer almaktadır.¹⁹ (3) İsa'nın yerine ona benzetilen başka birinin çarmıha gerildiği tezi iki aşamalı bir gelişme göstermektedir. Yukarıda gördüğümüz üzere ilgili rivayetlerde ilk aşamada İsa'nın yerine çarmıha gerilen kişinin bir gönüllü olduğu bilgisi yer almaktadır. İkinci aşamada kitap ehlinde Müslüman olanlar vasıtasıyla başta İnciller olmak üzere ehli kitaba ait dinî literatürdeki bilgilerin hızla İslâm kültürüne nakledilmeye başlanmasına ve Allah'ın suçsuz birini cezalandırmasının adalet ilkesiyle çeliştiği itirazlarına paralel olarak İsa'nın yerine, ona benzetilen suçsuz birinin ya da bir gönüllünün değil, İsa'ya ihanet eden veya onu öldürmeye giden bir kişinin çarmıha gerildiği rivayetleri kaynaklarda tercih edilmeye başlanmıştır.²⁰

İsa, ruh ve beden olarak semaya/Allah'ın katına yükseltilmiştir. Bu görüş sahipleri Âl-i İmrân 55'deki *râfi'uke ileyye* ile Nisâ 158'deki *rafe'ahullahu ileyhi* ifadelerini genel olarak Hz. İsa'nın, kendisini öldürmek isteyen Yahudilerin elinden kurtarılmasından sonra hem ruhen hem de bedenen semaya yükseltildiği şeklinde yorumlamaktadır. Örneğin Taberî, Allah'ın İsa'yı diri olarak semaya yükselttiğini, dünyanın sonuna doğru tekrar yeryüzüne gönderceğini ve dünyaya nüzul eden İsa'nın bir müddet yaşayıp, (bir rivayete göre 24 yıl) Deccali de öldürdükten sonra normal olarak vefat edeceğini ifade etmektedir.²¹ Zemaşerî de benzer şekilde Allah'ın İsa'yı düşmanlarının

¹⁸ İbn Kesir, *Tefsîru'l Kur'âni'l Azîm*, I, 574.

¹⁹ Bkz., Markos, 13, 14; Matta, 26; Luka, 22.

²⁰ Ayoub, "Towards an Islamic Christology II", ss. 96-98.

²¹ Bkz., Taberî, *Câmi'ul Beyân*, III, 289-291. Benzer yorumlar için ayrıca bkz., Semerkandî, *Bahru'ul Ulûm*, I, 218;

elinden kurtardıktan sonra onun ecelini tehir ederek korkmaması için uyutup semada meleklerin durduğu yere yükselttiğini ve burada güvenden uyandığını ifade ettikten sonra, dünyanın sonuna doğru semadan tekrar yeryüzüne ineceğini ve daha sonra normal bir şekilde vefat edeceğini ileri sürmektedir.²² Razî de dünyevî yaşamı dondurulan ve tüm beşerî özelliklerden arındırılarak âdeta melekleştirilen İsa'nın, diri olarak bedenen göğe yükseltildiğini iddia etmektedir.²³

Ruh ve beden olarak semaya yükseltilen İsa, dünyanın sonuna doğru tekrar yeryüzüne gönderilecektir. Yukarıda İsa'nın Allah tarafından kendisini öldürmek isteyen döneminin inkârcılarının (Yahudiler ve Romalı putperest idarecilerin) elinden kurtarılmasından sonra diri olarak semaya/Allah'ın katına yükseltildiğini ifade edenlerin onun tekrar yeryüzüne gönderileceğini de iddia ettiklerini ifade etmiştik. Bu görüş sahipleri argümanlarını, bu konuda doğrudan herhangi bir nas olmadığından tevil yoluyla Nisâ 159, Âl-i İmrân 46 ve Zuhruf 61. ayetlere dayandırmaktadır. Şimdi bu görüş sahiplerinin ilgili ayetleri nasıl yorumladıklarını ana hatlarıyla ifade edelim.

Bu görüş sahipleri Nisâ 159. ayette yer alan *ve in min ehli'l kitâbi illâ leyu'minenne bihî kable mevtihî* ifadesindeki her iki *hi* zamirini İsa'ya atfederek *leyu'minenne bihî* ifadesini "İsa'ya inanacak" ve *kable mevtihî* ifadesini de "İsa'nın ölümünden önce" şeklinde anlayarak ayeti şu şekilde anlamlandırmaktadırlar. "Kitap ehlinin her biri İsa'nın ölümünden önce ona muhakkak iman edecektir". Bu görüşü savunan Taberî, diri olarak göğe yükseltilen İsa'nın tekrar yeryüzüne gönderildiğinde, o dönemde yaşayan tüm kitap ehlinin ona iman edeceğini ileri sürmektedir.²⁴ İsa'nın nüzulüne delil olarak kullanılan ikinci ayet onun "insanlarla hem beşikte hem de yetişkinlikte konuşacağını" ifade eden Âl-i İmrân 46. ayetidir. Bu görüş sahipleri ayette geçen *kehl* kelimesinden hareketle İsa'nın tekrar yeryüzüne geleceğini ileri sürmektedir. Söz konusu bu görüşe göre bu ayette iki mucizeden bahsedilmektedir. Bunlardan birincisi İsa'nın bakire Meryem'den dünyaya geldikten sonra annesinin iffetsizlikle suçlanması karşısında onun suçsuz olduğunu ifade etmek için dile gelmesi, diğeri de olgunluk yaşında insanlarla konuşmasıdır. Ancak olgunluk yaşında konuşmanın mucize olabilmesi için onun dünyadaki ilk yaşamında değil, dünyanın sonuna doğru tekrar yeryüzüne geldikten sonra olması gerekmektedir.²⁵ İsa'nın ahir zamanda tekrar dünya-

²² Zemahşerî, *el-Keşşâf*, I, 360

²³ Razî, *Mefâtühu'l Gayb*, VIII, 67-68

²⁴ Bkz., Taberî, *Câmiu'l Beyân*, VI, 18-23; Kurtubî, *el-Cami'*, VI, 9-10; bu ayeti benzer şekilde izah eden diğer müfessirlerin görüşleriyle ilgili bkz., Baybal, *Mesih'in Dönüşü*, ss. 197-199.

²⁵ Bkz., Taberî, *Câmiu'l Beyân*, III, 271-272; Kurtubî, *el-Câmi'*, IV, 58; benzer diğer görüşler için bkz., Baybal, *Mesih'in Dönüşü*, ss. 195-196.

ya geleceğini ileri sürenler üçüncü delil olarak da Zuhuruf 61. ayetinde geçen “ve innehû le’ilmun li’s-sâ’ati” ifadesini göstermektedir. Bu görüş sahipleri ayetteki *innehû* ifadesindeki *hû* (o) zamirini İsa’ya atfetmek suretiyle ayeti, “O (İsa) kıyametin bir bilgisidir veya o (İsa) kıyamete bir alâmettir” şeklinde ifade etmektedir. Bu görüşe göre İsa’nın diri olarak bulunduğu semadan dünyanın sonuna doğru tekrar yeryüzüne gelmesi, bu dünya hayatının artık sona ermek üzere olduğunu gösteren bir işarettir.²⁶

Ahîr zamanda semadan tekrar dünyaya gelecek olan İsa’nın temel icraatı, tüm din mensuplarını İslâm etrafında toplayarak yeryüzünde adaleti tesis etmek olacaktır. İsa’nın Allah tarafından öldürülmekten kurtarılıp diri olarak semaya yükseltildiği ve dünyanın sonuna doğru tekrar yeryüzüne döneceği tezini savunular, onun dünyaya geldiğinde, Hz. Muhammed’in şeriatının izleyicisi ve tamamlayıcısı olacağı düşüncesindedirler. Bu görüşü savunanlar Hz. İsa’nın Hz. Peygamberin ve ümmetinin sıfatlarını görünce “Allah’ım beni Muhammed ümmetinden kıl” şeklinde dua ettiğini ve Allah’ın da bu duayı kabul ederek onu vefat ettirmeyip semaya yükselttiğini ve dünyanın sonuna doğru kıyamet alameti tekrar yeryüzüne gönderdiğini iddia etmektedir. Bir kıyamet alâmeti olarak semadan dünyaya geri gelen İsa, kendisine biçilen tüm din mensuplarını İslâm’ın çatısı altında toplama rolü gereği ilk iş olarak kendisine nispet edilen Hıristiyanlığın görünür sembollerini ortadan kaldıracaktır.²⁷

İsa, Hıristiyanlığın sembolü olan haçı kıracak, domuzu öldürecek ve kitap ehlinden alınması öngörülen cizyeyi kaldıracaktır. Bu görüş Ebû Hureyre’den gelen bir rivayete dayandırılmaktadır: İlgili rivayette Ebû Hureyre Hz. Peygamberin şöyle dediğini nakletmektedir. “Nefsim kudret elinde olan Allah’a yemin ederim ki, adaletli bir hükümdar olarak Meryem oğlu İsa’nın aranızda inmesi yakındır. Haçı kıracak, domuzu öldürecek, cizyeyi kaldıracak, mal dağıtacak. Mal o kadar çok olacak ki kimse kabul etmeyecektir”.²⁸ Görüldüğü üzere bu rivayete göre Hz. İsa Hıristiyanlığın sembollerini ortadan kaldırmak suretiyle bu dine son verecek ve Hıristiyanları İslâm dininin çatısı altında toplayacaktır. Kısaca İsa’nın ikinci gelişiyile Hıristiyanlık diye bir din artık kalmayacak, tüm Hıristiyanlar Müslüman olacaktır. Nitekim bu anlayış yukarıda ifade ettiğimiz Nisâ 159. ayetini “Kitap ehlinden her biri ölümünden önce ona muhakkak iman edecektir.” şeklinde anlamlandıranların görüşlerini de desteklemektedir.

²⁶ Bkz., Kurtubî, *el-Câmi*, XVI, 70-71; ayrıca bkz., Baybal, *Mesih’in Dönüşü*, ss. 200-201.

²⁷ İsa’nın yapacağı icraatlarla ilgili geniş bilgi için bkz., Sarıtoprak, *İslâm İnancısı Açısından Nüzul-i İsa Mesalesi*, ss. 93-100. Baybal, *Mesih’in Dönüşü*, ss. 218-221.

²⁸ Buhari, *Buyû*, 102, *Mezâlim* 31; Tirmizî, *Fiten*, 54.

İsa, Deccalı öldürecektir. Gelişiyse kendisine atfedilen Hıristiyanlığı ortadan kaldırdıktan sonra İsa'nın yapacağı ikinci önemli icraat genelde tüm insanlığı kötülüğe ve inançsızlığa özelde ise İslâm dinini ve ümmetini ifsat edip kötülöklere sürökleyeceğine inanılan bir hükümdar veya güç olarak tasavvur edilen Deccalı öldürmek olacaktır. Müslim, Tirmizî, İbn Mace gibi pek çok temel hadis kaynağında²⁹ yer alan rivayetlere göre dünyanın sonuna doğru yeryüzünü ifsat etmek ve Müslümanları saptırmak için ortaya çıkan Deccalı, Hz. İsa tekrar dünyaya gelinceye kadar hiçbir güç ortadan kaldırmaya muvaffak olamayacaktır. Yukarıda ifade ettiğimiz üzere İslâm dinini tüm dünyaya hâkim kılmak için gelen Hz. İsa, müminlerle birlikte Deccalın karşısına çıkar ve onu yok eder. Dahası bazı hadis kaynaklarında Hz. Peygamberin miraçta semaya çıktığında İsa'nın kendisine Deccalın sonunun kendi eliyle olacağını anlattığı rivayetlerine de yer verilmektedir.³⁰

İsa, toplumsal barışı sağlayarak insanların refahını azami sınırlarına çıkaracaktır. Hz. İsa'nın tekrar dünyaya geleceğini savunanlar çeşitli hadis kaynaklarındaki bazı rivayetlere dayanarak onun fitne ve fesat çıkararak toplumsal barışı ve huzuru bozan Deccalı ve ona bağılı olarak ortaya çıkacak olan Yecüc ve Mecüc'ü ortadan kaldırmasından sonra kurtlarla kuzuların, aslanla develerin, kaplanlarla ineklerin bile birbirlerine zarar vermeden bir arada yaşayacakları ve maddî refahın alabildiğince yüksek olduğu bir dünya tesis edeceğini ileri sürmektedir.³¹

İsa'nın dünyanın sonuna doğru tekrar dünyaya döndürüleceği argümanını batınî bazı izahlarla yorumlayanlar da vardır. Örneğin Said Nursi İsa'nın nüzulünü dünyanın sonuna doğru İslâm-Hıristiyan ittifakı kurulacağı ve bu ittifak sayesinde Hıristiyanların her türlü hurafeden ve şirk içeren öğretilerden uzaklaşarak gerçek Hıristiyanlığa dönecekleri ve bu şekilde İslâm dini ile birleşeceklerini ileri sürmektedir. Said Nursi, eserlerinde Hz. İsa'nın nüzulünün keyfiyetini izah ederken dünyayı dindarlar ve dinsizler diye ikiye ayırmakta, dindarları Müslüman ve Hıristiyanların; dinsizleri ise Allah'ı açıkça inkâr eden, maddenin ezelden beri var olduğunu, sonsuza kadar da var olacağını öne süren ve canlılığın cansızlıktan tesadüfen ortaya çıktığını savunan maddeci ve tabiatçı anlayışın temsil ettiğini ifade etmektedir. İsa'nın nüzülüyle ilgili de şu bilgilere yer vermektedir. "...Hz. İsa aleyhisselâmın şahsiyeti manevîyesinden ibaret olan hakikî İsevîlik dini zuhur edecek, yani rahmeti ilâhiyenin semasından nüzul edecek hâlihazır Hıristiyanlık dini o hakikate karşı tasaffi edecek (saf haline dönecek), hurufattan ve tahrifattan sıyrıla-

²⁹ Bkz., Buharî, *Enbiyâ*, 48; Müslim, *Fiten* 110; Tirmizî, *Fiten* 59,62; İbn Mace, *Fiten*, 33.

³⁰ İbn Mace, *Fiten*, 33.

³¹ Bkz., *Müsned*, II, 406, 437, 482-483; Sarıtoprak, *Nüzul-i İsa Meselesi*, s. 96.

cak, hakâiki İslâmiyye ile birleşecek, manen Hıristiyanlık bir nevi İslâmiyete inkılâp edecek”.³²

Görüldüğü üzere Said Nursi Hz. İsa'nın ahir zamanda dünyaya fiilî olarak nüzulünden ziyade onun temsil ettiğini iddia ettiği Hıristiyanlığın her türlü batıl inançtan arındırılarak bir nevi İslâmlaşacağı ve mensuplarının da “Müslüman İsevîler” konumuna geleceğini ileri sürmektedir. Dahası ona göre İsa da nüzul ederek İslâm ile birleşen bu hakiki Hıristiyanlığın başına geçecektir. Sonuçta da İsa'nın başına geçeceği İslâm ile birleşen bu hakiki Hıristiyanlık sayesinde Müslüman ve Hıristiyanların ayrı ayrıken mağlup oldukları inançsızlık akımının üstesinden gelinecektir.

İsa'nın fizikî olarak değil, Hıristiyanlığın sahip olduğu şirk inancından arındırılarak İslâm'a yaklaşacağı ve müntesiplerinin de İsevî Müslüman olacakları anlamında mecazî olarak nüzulünü savunan Said Nursi, İsa'nın İslâm ile birleşen hakiki Hıristiyanlığın başına geçeceğini ifade etmekle aslında onun fizikî nüzulünü de kabul ettiğini ortaya koymaktadır. Nitekim bir başka İsa'nın fiili olarak nüzulünün de mümkün olduğunu şu sözleriyle ifade etmektedir. “...Her vakit melekleri semâvattan yere gönderen, bazı vakitte Hazret-i Cibril'in Dihye suretine girmesi gibi onları insan suretine vaz' eden, ruhanîleri âlem-i ervahtan gönderip beşer suretinde temessül ettiren, hattâ ölmüş velilerin ruhlarını cesed-i misaliyle dünyaya gönderen bir Hakîm-i Zülcelâl, değil sema-i dünyada cesediyle bulunan ve hayatta olan Hz. İsa'yı, belki âlem-i ahiretin en uzak köşesine gitseydi ve hakikaten ölseydi, yine şöyle bir netice-i azime için ona yeniden ceset giydirip dünyaya gönderirdi”.³³

Bu ifade de açıkça göstermektedir ki Said Nursi'nin savunduğu şahsi-manevî görüşü aslında bir manipülasyondan hatta aldatmacadan başka bir şey değildir. Çünkü o eserlerinde İsa'nın gerçekte vefat ettiğini ve semaya yükseltilmediğini ne ifade etmekte ne de ima etmektedir. Kaldı ki yukarıda da ifade ettiğimiz gibi İsa'nın, her türlü tahrifattan arındırılan İslâm ile birleşen Hıristiyanlığın başına geçeceğini söyleyerek aslında onun tekrar yeryüzüne geleceğini açıkça kabul etmektedir. Bu noktada şu hususu okuyucunun dikkatine sunmak istiyoruz. Hıristiyanlığın, her türlü tahriften arındırılarak gerçek Hıristiyanlığa nasıl dönüşeceği ve dönüşen bu Hıristiyanlığın müntesiplerinin de artık “İsevî Müslümanlar” olacağı iddiası rasyonel bir çıkarım değildir. Çünkü hakikisi olmayan Hıristiyanlığın ne tahrifi ne de tahriften arındırılması mümkündür.

³² Said Nursi, *Mektubat*, 60. .

³³ Said Nursi, *Mektubat*, s.60

İsa, Eceliyle Vefat Etmiştir, Dünyaya Geri Dönmeyecektir

İsa çarmıhta veya başka bir şekilde öldürülmemiştir. İsa'nın öldüğünü savunanlar, Nisâ 157. ayetten yola çıkarak onun, kendisini çarmıha gerdiklerini veya başka bir şekilde öldürdüklerini iddia eden Yahudiler tarafından değil, normal yolla vefat ettirildiğinin altını çizmektedir. Bu görüş sahipleri de tıpkı yukarıda İsa'nın ölmediğini savunanlar gibi ayetteki *şubbihe lehum* ifadesinden hareketle çarmıh hadisesinin vuku bulduğunu ancak çarmıha gerilenin İsa değil, Allah tarafından ona benzetilen başka biri -büyük olasılıkla gizlendiği yeri düşmanlarına haber vererek onu ele veren Yahuda İskaryot- olduğunu ileri sürmektedir. Bu görüşü dillendirenler hem kanonik hem de apokrif olarak kabul edilen İncillerdeki bilgilerden de yararlanarak İsa'yı öldürmek isteyenlerin onu çok iyi tanımadıklarından ona benzetilen kişiyi İsa'dan ayırt edemediklerini ve sonuç olarak da İsa diye onu çarmıha verdiklerini ileri sürmektedir.³⁴

Hız. İsa, Allah tarafından normal bir ölümle vefat ettirilmiştir. Bu görüş sahiplerine göre Âl-i İmrân 55 ve Mâide 117. ayetlerde İsa'nın akibetiyle ilgili kullanılan *innî müteveffike* ve *teveffeytenî* ifadeleri, onun Allah tarafından normal bir şekilde vefat ettirildiği anlamına gelmektedir. Çünkü ilgili ayetlerde geçen *müteveffî* ve *teveffeyte* kelimelerinin başlıca anlamı "ölümdür". Nitekim bu görüş sahiplerine göre *teveffa* kelimesi Kur'an'da İsa'nın akibetiyle ilgili ayetler de dâhil olmak üzere pek çok yerde öldürmek anlamında kullanılmaktadır. Dahası Müslüman kültürde ölen kişi için de müteveffa terimi kullanılmaktadır.³⁵ Bu kelime Kur'an'da meşhur olan bu anlamı dışında başka bir anlamda kullanıldığında ise mutlaka söz konusu anlamı çağrıştıracak bir karineyle birlikte kullanılmaktadır. Örneğin yukarıda ifade ettiğimiz üzere İsa'nın ölmediğini savunanların Âl-i İmrân 55 ve Mâide 117. ayetlerindeki *müteveffî* ve *teveffeyte* ifadelerine "uyumuş gibi yapmak", "uyutmak" anlamı verirken delil olarak kullandıkları "Allah'ın bizleri geceleyin ölü gibi yaptığını" ifade eden Enâm 60. ayetini ele aldığımızda burada *teveffa* kelimesinin tek başına değil, gece (leyle) ifadesiyle birlikte kullanıldığı için "uyku" anlamına geldiğini rahatlıkla görebiliriz.³⁶ Yine yukarıda gördüğümüz üzere Âl-i İmrân 55. ayette takdim-tehir olması hasebiyle Allah'ın İsa'yı önce düşmanlarının elinden kurtararak semaya yükselttiğini daha sonra da tekrar

³⁴ Bkz., Reşit Rıza, *Menar*, VI, 17; Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, II, İstanbul: Yeni Ufuklar, 1989, 396-401.

³⁵ "Melekler, kendilerine zulmeden kimselere canlarını alırken soracaklar: Neyiniz vardı sizin...(Nisâ, 4:97; "Onlar kendi kendilerine zulüm hali içindeyken melekler canlarını almıştı... (Nahl, 16:28; "Melekler"De ki: Üzerinize vekil edilen ölüm meleği, canınızı alır, sonra Rabb'inize döndürülürsünüz."(Secde, 32:11); teveffa kelimesinin benzer kullanımları için ayrıca bkz., Âl-i İmrân, 3:193; En'âm, 6:61; A'râf, 7:126;Yünus, 10:46; Yûsuf 12:101; Nahl 16: 70

³⁶ Mahmûd Şeltut, İsa'nın Ref'i", çev., Ethem Ruhi Fiğlalı, *Ankara İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XXIII, s. 320.

dünyaya gönderip normal yolla vefat ettireceğini savunanlara karşı, bu görüş sahipleri İsa'nın önce vefat ettirildiği daha sonra da ruhunun Allah katına yüceltildiğini ileri sürmektedir.³⁷ İsa'nın vefat ettiğini savunanlar bu ayette takdim-tehir olduğunu ileri sürenlerin bunu İsa'nın ölmediği, diri olarak semaya kaldırıldığı ve tekrar dünyaya geri geleceği yönünde hadis kaynaklarındaki rivayetlere meşruluk kazandırmak için yaptıklarını ifade ederek takdim-tehir yapmak suretiyle ayetteki söz dizimini tersine çevirmenin filolojik olarak hiçbir haklı gerekçesi olmadığını altını çizmektedir.³⁸

İsa, vefat ettikten sonra manevî olarak/ ruhen Allah katına yüceltilmiştir. İsa'nın Allah tarafından vefat ettirildiğini savunanlar onun diri olarak değil, vefat ettirildikten sonra manevî olarak Allah'a yükseltildiğinin altını çizmektedir. Bu görüş sahiplerine göre İsa'nın semaya/göğe yükseltildiğini iddia edenlerin aksine, ilgili ayetlerde göğe yükseltilemeyle ilgili hiçbir işaret yoktur. Dahası bu görüş sahiplerine göre "eğer böyle bir ihtimal olsaydı yükseltileme işleminden söz eden ayette müennes/dişi zamiri, yani *hâ* zamiri kullanılırdı". Nitekim Yahudilerin "İsa'yı öldürdük" şeklindeki iddialarına Allah'ın yanıt olarak onu çarpmıha germediklerini veya başka bir şekilde öldüremediklerini, Allah'ın onu düşmanlarının elinden kurtardığını ve kendi katına yücelttiğini ifade eden Nisâ 158. ayetteki *hû* zamiri, İsa'nın yükseltildiği yerin "gök" değil, Allah'ın manevî katı olduğunu açıkça göstermektedir.³⁹ Nitekim Muhammed Esed de bu görüşe paralel olarak bir insanın ref' edilmesi yani yükseltilmesi eylemi Allah'a atfedildiğinde her zaman "onurlandırma" ya da "yüceltme" anlamına geldiğinin altını çizmektedir.⁴⁰

Bu ayette sözü edilen *ref'*, yani "Allah'a yükseltileme" işleminin ne zaman olduğu sorusunun cevabı da Âl-i İmrân 55. âyetteki, "Seni vefat ettireceğim ve kendime yükselteceğim" ifadesi gereği "ölümünden sonra" olarak belirlenmiş olmaktadır. Buna göre Hz. İsa, tıpkı Hz. İdris örneğinde⁴¹ olduğu gibi Allah tarafından doğal bir şekilde ölüme yollandıktan yani vefat ettirildikten sonra ruhen Allah'a yükseltilmiş, yani yüceltilmiştir. Haddi zatında Reşit Rıza'nın da altını çizdiği gibi sadece Hz. İsa'nın ve Hz. İdris'in değil, tüm peygamberlerin ruhu Allah'a yüceltilmekte yani onur ve izzetleri artırılarak çok özel bir rahmet mertebesine nail kılınmaktadır.⁴²

³⁷ Reşit Rıza, Menar, III, 320; Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, II, 50; Bayraktar Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, IV, İstanbul: Bayraklı Yayınları, 2005, 119-123.

³⁸ Mustafa Öztürk, *Kıssaların Dili*, Ankara: Kitâbiyat, 2006, s. 240.

³⁹ Bkz. Mehmet Okuyan, *Kur'an'da Vucûh Ve Nezâir -Çok Anlamlı Kelimeler Ve Edatlar*, Samsun: Etüt Yayınları, 2007, s. 563.

⁴⁰ Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı: Meal-Tefsir*, terc., Cahit Koytak & Ahmet Ertürk, İstanbul: İşaret Yayınları, 2002, s. 177 (172. not).

⁴¹ 19/Meryem, 57.

⁴² Reşit Rıza, Menar, III, 261; Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, II, 402.

İsa'nın vefat ettikten sonra manevî olarak yüceltildiğini savunan Mahmud Şeltut, düşmanlarının elinden kurtardıktan sonra "...Allah'ın İsa'yı kendi katına yükselttiğini" ifade eden Nisâ 158. ayetinin Âl-i İmrân 55. ayette yer alan Allah'ın İsa'yı vefat ettireceği, kendi katına yükselteceği ve böylece onu inkâr edenlerden temizleyeceği yönündeki vadinin tahakkuku olduğunu ileri sürmektedir.⁴³ Buna göre Allah, Âl-i İmrân 54. ve 55. ayetlerde, inkârcıların kendisini ortadan kaldırmak için fırsat kolladıklarının farkına vararak endişelenen Hz. İsa'ya şunu demektedir. "Seni ortadan kaldırmak/öldürmek için tuzak kuranlardan sakın korkma. Ben seni onların eline bırakmayacağım. Seni vefat ettirerek ruhunu kendi katıma alacağım ve böylece seni içinde bulunduğun inkârcılardan temizleyeceğim".

Bu izahlardan anlaşılacağı üzere İsa'nın öldüğünü savunanlar onun bedenen değil, ruhen Allah'ın katına yükseltildiğini yani onun ruhunun yüceltilerek Allah'ın özel rahmetine nail kılındığını ileri sürmektedir. Nitekim bu fikrin en önemli savunucularından biri olan Şeltut, ref kelimesinin Kur'an'da pek çok yerde bu şekilde manevî yüceltilme anlamında kullanıldığına dikkat çektiğinden⁴⁴ sonra İsa'nın Allah'ın katına yükseltilmesini ifade eden söylemlerin "falan kimse Yüce Rabbine kavuştu", "Allah bizimledir" ifadelerinde olduğu gibi "sığınma, koruma ve Allah'ın himayesine girme" şeklinde anlaşılması gerektiğini ileri sürmektedir. Dahası o, söz konusu söylemlerin bu şekilde mecazi olarak değil de, İsa'nın bedenen semaya yükseltildiği şeklinde anlaşılmasının Kur'an'a zulüm olacağını da altını çizmektedir.⁴⁵

İsa'nın tekrar dünyaya gelmesi söz konusu değildir. Yukarıda ifade ettiğimiz üzere İsa'nın ölmediğini ve bedenen semaya yükseltildiğini savunanlar, Nisâ 159, Âl-i İmrân 46 ve Zuhur 61. ayetlere dayanarak onun ahir zamanda tekrar dünyaya geleceğini ileri sürmektedir. İsa'nın öldüğünü ve bedenen değil, ruhen Allah'ın katına yükseltildiğini savunanlar da bu ayetlerin İsa'nın nüzulüne delil olarak kullanılamayacağını ifade etmektedir. Şimdi bu görüş sahiplerinin söz konusu ayetleri nasıl anladıklarını ana hatlarıyla ifade edelim.

İsa'nın nüzulünü kabul etmeyenler Nisâ 159. ayetteki *kable mevthî* ifadesini "İsa'nın ölümünden önce" değil, "kitap ehlinin her birinin ölümünden önce" şeklinde anlayarak ilgili ayeti nüzulü savunanlar gibi "Kitap ehlinin her biri İsa'nın ölümünden önce muhakkak ona iman edecektir" şeklinde değil, "Kitap ehlinin her biri, kendi ölümünden önce muhakkak ona iman edecektir." şeklinde anlamlandırmaktadır. Buna göre kitap ehlinin

⁴³ Şeltut, "İsa'nın Ref'i", s. 322.

⁴⁴ Bkz., 24/Nûr, 36; 12/Yusuf, 76; 19/Meryem 57; 58/Mücadele, 11; ayrıca bkz., Mehmet Ünal, "Tefsir Kaynaklarına Göre Hz. İsa'nın Ölümü, Ref'i ve Nüzulü Meselesi", s.141.

⁴⁵ Şeltut, "İsa'nın Ref'i", s. 323.

ölümlerinden önce İsa'ya inanacak olması, onun ölümünden öncesini değil, Kitap ehlinin ölümlerinin öncesini ifade etmektedir. Yani kitap ehlinden her bir birey ölmeden önce yani ölüm döşeğindeyken İsa ile ilgili kabul etmedikleri veya çarpıttıkları gerçeğin farkına varacaktır. Bu da şu demektir. İsa'nın Allah'ın elçisi olduğunu inkâr eden ve ona karşı tuzak kuran Yahudiler onun Allah'ın elçisi olduğunun farkına varacak, inançlarında aşırılığa giderek Allah'ın kulu ve elçisi olan İsa'yı Allah ile aynı cevhere sahip ilâhî bir varlık, kutsal teslisin ikinci şahsı ve Tanrı oğlu olarak kabul eden Hıristiyanlar da İsa'nın bir beşer ve diğer elçiler gibi bir elçi olduğu gerçeğinin farkında olacaklardır. Ancak onların zamanında değil de ölüm halindeyken gerçekleşecek bu imanları, Nisâ 18 ve Yûnus 90-92. âyetlerdeki esaslar çerçevesinde sahiplerine fayda vermeyecek yani kabul edilir bir iman olmayacaktır. İşte bundan dolayısıdır ki onların bu imanlarını ifade eden Nisâ 159. ayetinin sonunda "Kıyamet günü İsa, (bizzat) onlar aleyhine hakikate şahitlik yapacak." ifadesine yer verilmektedir.⁴⁶ İsa'nın ölümleri anında kendisinin gerçek kimliğine inanacaklar aleyhine şahitlik etmesi onların bu imanlarının geçerli bir iman olmadığını göstermektedir. Şimdi eğer ayet, İsa'nın nüzulünü savunanlar gibi onun ikinci kez dünyaya gelmesinin ardından ölmeden önce kitap ehlinden her birinin ona inanacak olması şeklinde anlaşılırsa, o zaman İsa'nın onların aleyhine değil, lehine şahitlik etmesi gerekirdi. Dolayısıyla İsa'nın kıyamet günü kitap ehli yani Yahudi ve Hıristiyanlar aleyhine tanıklık edecek olması, onların İsa'nın gerçek kimliğine yönelik imanlarının kabul edilmeyecek bir dönemde yani ölüm kendilerine gelip çatığında vuku bulmasından dolayısıdır.

Bu noktada şu hususa da dikkat çekmek istiyoruz. Diyelim ki İsa'nın nüzulünü savunanlar gibi bu ayeti "Kitap ehlinden her biri İsa'nın ölümünden önce muhakkak ona iman edecektir" şeklinde anlamlandırarak İsa'nın ikinci gelişindeki mevcut ehli kitabın ona inanacağını söyleyelim. Bu durumda akla şu soru gelmez mi? İsa'nın ikinci gelişine kadar gelip geçen ehli kitabın suçu neydi de onlar İsa'ya inanmadan dolayısıyla da inançsız bir şekilde gelip geçtiler. Veya diğer bir ifadeyle İsa'nın ikinci gelişini anındaki ehli kitap mensupları niçin daha önce yaşamış olanlardan ayrıcalıklı bir konuma sahip olacaklardı? Kanaatimize göre İsa'nın ölmediği ve tekrar dünyaya geleceğini savunanlar ve buna da Nisâ 159. ayetini delil olarak gösterenler bu ve benzeri sorulara rasyonel ve tatmin edici yanıtlar vermek zorundadır.

İsa'nın nüzulünü savunanların görüşlerine delil olarak gösterdikleri ikinci ayet, onun "insanlarla hem beşikte hem de yetişkinlikte konuşacağını"

⁴⁶ Bkz., Razi, XI, 103-14; Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, II, 53; Hayrettin Karaman ve diğerleri, *Kur'an Yolu: Türkçe Meal ve Tefsir*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2006, s. 179; Okuyan, *Kur'an'da Vucûh Vê Nezâir*, ss. 563-564.

ifade eden Âl-i İmrân 46. ayettir. Onlara göre ayette iki mucizeden bahsedilmektedir. Bunlardan biri onun daha beşikteyken insanlarla konuşması, diğeri de ahir zamanda nüzulünden sonra yetişkinen insanlarla konuşmasıdır. Çünkü yetişkinlikte konuşmasının mucize olması için onun ilk gelişinde değil, ikinci gelişinde olması gerekmektedir.⁴⁷ Kanaatimizce bu görüş tutarlı değildir. Çünkü ayette Allah'ın İsa'ya hem beşikte yani konuşamayacak durumda hem de daha sonra peygamber olarak görevlendirilmesinden sonra vahiyde bulunacağına işaret edilmektedir. Buna göre Hz. İsa, babasız olarak bakire Meryem'den dünyaya gelince döneminin insanları (Yahudiler) Hz. Meryem'i iffetsizlikle suçlamış ve bunun üzerine annesinin iffetsiz bir kadın olmadığına tanıklık etmesi için Allah, Hz. İsa'ya vahiyde bulunarak onu koşturmuştur. Hz. İsa kuhûlet yani yetişkinlik dönemine gelince de Allah bu sefer ona peygamberlik görevini vermiş ve o da aldığı bu görev çerçevesinde döneminin insanlarına Allah'tan aldığı mesajı tebliğ ederek hakikate tanıklık etmiştir.⁴⁸ Kısaca ayette biri İsa'nın daha beşikteyken diğeri de yetişkinlik çağında Allah'ın vahyi bağlamında döneminin insanlarına konuşarak hakikate tanıklık etmesi ifade edilmektedir. Yoksa ilgili ayetin İsa'nın nüzülüyle hiçbir ilgisi yoktur.

İsa'nın nüzulünü savunanların delil olarak gösterdikleri üçüncü ayet ise Zuhrûf 61'dir. Yukarıda ifade ettiğimiz üzere bu görüşün savunucuları ilgili ayetteki *ve innehû le'ilmün lis'sâ'ati* ifadesindeki *hû* zamirini İsa'ya atfetmek suretiyle ayeti "O (İsa) kıyametin bir bilgisidir veya O (İsa) kıyamete bir alamettir" şeklinde anlayarak onun ikinci gelişinin bir kıyamet alâmeti olduğunu, dolayısıyla da İsa gelmeden bu dünya hayatının sona ermeyeceğini ileri sürmektedirler. Bu görüşe karşı İsa'nın nüzulünü kabul etmeyenler de bu ayeti iki şekilde anlamaktadır. Bazı yorumcular tıpkı nüzulü savunanla gibi *hû* zamirini İsa'ya atfetmekte ancak onlardan farklı olarak onun ikinci gelişinin değil, bakire Meryem'den dünyaya gelmesinin, çeşitli hastalıkları iyileştirmesinin, ölüleri diriltmesinin kendisini kıymet alameti yaptığını ileri sürmektedir.⁴⁹ Bazıları da ayetteki *hû* zamirini konunun içinde Hz. İsa ve diğer peygamberler de olmasına rağmen, İsa'ya veya diğer peygamberlere değil,

⁴⁷ Bu görüşüyle ilgili şu hususun da altını çizmek istiyoruz. İsa'nın beşikte konuşması, konuşamayacak bir dönemde konuşmuş olması dolayısıyla mucize olarak kabul edilebilir. Ancak ilgili ayette yetişkinen konuşmasının mucize olduğu yönünde herhangi bir ima yoktur. Kaldı ki İsa'nın beşikte ve yetişkinlikte konuşacağını ifade eden Âl-i İmrân 46. ayetten hemen önceki ayetlerde İsa'nın muhataplarının çarmıh olayına kadar onun içinde yaşadığı toplum olduğu ifade edilmektedir. Eğer İsa'nın yetişkinen konuşması mucize ise bunun o toplumda olması gerekmektedir. Şimdi eğer bu ayette İsa'nın ikinci gelişinde insanlarla konuşması kastediliyorsa, o zaman onun içinde yaşadığı toplumun da yeniden diriltilmesi gerekmektedir.

⁴⁸ Bkz., Rıza, *Menar*, III, 316-317; Meraği, *Tefsîr'ul Meraği*, III, 169.

⁴⁹ Bkz., Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, II, 53, 408; Bayraklı, *Kur'an Tefsiri*, 123-124

surenin başından beri zaman zaman⁵⁰, kendisine gönderme yapılan Kitab'a, yani Kur'an'a atfeterek - Kur'an'ın gönderilişinin kıyametin kopma zamanı hakkında son bilgi olduğunu ileri sürmektedir. Bu yorumu savunanlara göre, eğer söz konusu *hû* zamiri İsa'ya gitseydi, o zaman kendisine uyulması istenen kişi de o olurdu. Bu durumda da ayetin metninin "bana uyun" şeklinde değil, "ona uyun" anlamında bir ifadeyle bitmesi gerekirdi. Oysa ayette kendisine uyulması istenen kişi, Allah'ın vahyini yani Kur'an'ı insanlara ulaştıran Hz. Muhammed'dir ve onun yolunun adı da Sırât-ı Müstakim'dir. Buna göre Allah, Zuhruf 61'de Hz. Peygamber'e uyanın doğru yol olacağını ifade etmektedir. Bu görüşe göre ayette Hz. İsa'nın ahir zamanda tekrar dünyaya geleceği değil, hali-hazırda gelmiş olan ve görevi kıyamete kadar sürecek olan Hz. Peygamber'in getirdiği öğretiyi yani Kur'an'ı takip etmenin altı çizilmektedir.⁵¹

Bu noktada şu hususun altını çizmek istiyoruz. İlgili ayetteki (Zuhruf 61) *hû* zamiri ister İsa'ya gitsin isterse de Kur'an'a, bize göre hiç fark etmez. Çünkü ilgili zamirin Hz. İsa'ya atfedilmek suretiyle ayetin İsa'nın kıyametin bir bilgisi olduğu şeklinde anlamlandırılması, onun nüzulünün değil, ilk gelişinin kıyametin bir bilgisi olduğunu gösterir. Çünkü Hz. İsa, son peygamber olan Hz. Muhammed'den bir önceki peygamberdir. Dolayısıyla tıpkı Hz. Peygamberin ve getirdiği mesajın son saatin yani kıyametin bilgisi olması gibi, Hz. İsa ve mesajı da kıyametin bir bilgisidir. Nitekim İsa'yı ilâhî oğul değil, beşer bir elçi olarak kabul eden Hıristiyanlar, onun eskatolojik yani zamanın sonunu/ son saati bildiren bir peygamber olduğunun altını çizmektedir. Bu Hıristiyanlara göre İsa, başta muhatabı olan Yahudiler olmak üzere döneminin insanlarına yargı gününün yani kıyametin artık gittikçe yaklaştığını bildirerek onları günahlarından tövbe ederek Tanrı iradesine teslim olmak suretiyle hesap gününe hazırlamaya çalışan bir ahir zaman elçisidir.⁵² Kanaatimize göre son peygamber olan Hz. Muhammed'den bir önceki peygamber olması hasebiyle tıpkı onun artık son saatin yani kıyametin yakın olduğunu bildirmesi anlamında eskatolojik bir peygamber olması İsa'yı kıyametin bir bilgisi yapmaktadır. Kısaca Hz. İsa ikinci gelişiyse değil, ilk gelişiyse kıyametin bir bilgisidir.

İsa bir beşerdir ve kendinden öncekiler gibi vadesi geldiğinde ölümü tatmıştır. İsa'nın ilk gelişinde vefat ettiği ve dolayısıyla da bedenen semaya

⁵⁰ Bkz., 43/Zuhruf, 2, 3, 4, 5, 31, 36, 43, 44.

⁵¹ Okuyan, *Kur'an'da Vucûh Ve Nezâir*, s. 564; ayrıca bkz., İbrahim Sarmış, *Hz. İsa ve Mesih İnanç*, İstanbul: Ekin Yayınları, 2007, ss. 138-139.

⁵² Bkz., Rudolph Bultmann, *Jesus and the Word*, London: Collins, 1958; Ben F. Meyer, *The Aims of Jesus*, London: SCM Press, 1979; E.P. Sanders, *The Historical Figure of Jesus*, London: Penguin Books, 1993; Mahmut Aydın, *Tarihsel İsa: İmanın Mesihinden Tarihin İsa'sına*, Ankara: Ankara Okulu, 2002, ss. 179-186.

yükseltmesinin ve ahir zamanda tekrar dünyaya nüzulünün söz konusu olmadığını savunanlar, Allah'ın temel kanunu olan tüm canlıların ölümlü oluşu⁵³ gerçeğinden hareketle hiçbir canlının ömrünün dondurulmayacağını ve zamanı geldiğinde mutlaka canının alınacağını altını çizmektedir. Bu görüş sahipleri, Hz. Peygambere hitaben "...Biz senden önce hiçbir insana ölümsüzlük/uzun ömür vermedik." şeklindeki Enbiyâ 34. ayetini hatırlatarak Hz. Peygamberden önce uzun ömür verilmeyenlerin kapsamına Hz. İsa'nın da girdiğini çünkü ayette ölmediği iddia edilen İsa ile ilgili herhangi bir istisnanın olmadığına dikkat çekmektedir.⁵⁴ Bu noktada baştan beri vurguladığımız üzere İsa'nın diğer peygamberler gibi bir elçi olduğu ve onlara hangi nimetler bahşedildiyse ona da aynılarının verildiği ve onların akıbeti ne olduysa onun da akıbetinin aynı olduğunu ifade eden şu Kur'an ayetlerini okuyucunun dikkatine sunmak istiyoruz.

Biz senden önce de (Ey Muhammed) kendilerine vahiy indirilen (ölümlü) adamlardan başkasını (elçi olarak) göndermedik... Biz onları yiyip içmeye ihtiyaç duymayan bir yapıda yaratmamıştık; onlar ölümsüz de değillerdi.⁵⁵

Hiç şüphesiz, senden önce de elçiler gönderdik ve onlara da eşler ve çocuklar verdik...⁵⁶

Görüldüğü üzere bu ayetler hiçbir istisna olmaksızın tüm peygamberlerin aynı kanuna tâbi olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Buna göre tüm peygamberler tıpkı diğer insanlar gibi yiyip içmek, evlenmek ve çocuk sahibi olmak gibi beşerî ihtiyaçları olan kişilerdir. Bu ve benzeri beşerî ihtiyaçlar konusunda diğer peygamberlerden farklılık arz etmeyen Hz. İsa'nın vadesi geldiğinde ömrü uzatılarak veya dondurularak onlardan farklılık arz ettirmesi Allah'ın yukarıda ifade ettiğimiz temel kanuna aykırıdır.

İsa'nın diğer peygamberlerden beşerî özellikler bakımından hiçbir farkının olmadığı konusunu Hz. Peygamber ve Hz. İsa'nın akıbetiyle ilgili birbirine oldukça benzeyen şu ayetleri de okuyucunun dikkatine sunarak sonlandırmak istiyoruz.

Muhammed yalnızca bir elçidir; ondan önce de başka elçiler gelip geçtiler. Öyleyse o ölür yahut öldürülürse topraklarınız üzerinde geri mi döneceksiniz...⁵⁷

⁵³ 21/Enbiyâ, 35.

⁵⁴ Bkz., Salih Akdemir, *Hıristiyan Kaynaklarına ve Kur'an-ı Kerim'e Göre Hz. İsa*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 1992, s. 246; Ünal, "Tefsir Kaynaklarına Göre Hz. İsa'nın Ölümü, Ref'i ve Nüzulü Meselesi", s.138. Bu ayetle (Enbiyâ 34) ilgili şu hususun da altını çizmek istiyoruz. Ayette yer alan hulûd kavramı, ebed kavramından az da olsa farklı olarak "çok uzun zaman" anlamına gelmektedir.

⁵⁵ 21/Enbiyâ, 7-8.

⁵⁶ 13/Rad, 38

Meryem oğlu Mesih sadece bir peygamberdir. Diğer bütün peygamberler ondan önce gelip geçti...⁵⁸

Görüldüğü üzere bu ayetlerde hem Hz. Muhammed'in hem de Hz. İsa'nın sadece beşer bir peygamber olduklarına ve kendilerinden önceki elçiler gibi onların da yaşam süreleri dolduğunda yani vadeleri geldiğinde mutlaka ölümü tadacaklarına işaret edilmektedir. Yukarıda mealini verdiğimiz ilk ayette açıkça Hz. Peygamberin bir gün mutlaka öleceği, ikinci ayette de İsa'dan önceki peygamberler nasıl vefat ettiyse onun da aynı şekilde vefat ettiği açık ve net bir şekilde belirtilmektedir.

İsa'nın babasız dünyaya gelişi hariç, beşerî özellikleri konusunda diğer insanlarla hiçbir farkının olmadığı hususuyla ilgili olarak Kur'an'ın tıpkı diğer insanlar gibi onun da doğum, ölüm ve yeniden dirilme olmak üzere üç önemli gününün olduğuna, bunlara ilaveten "diri olarak semaya yükselme" ve "semadan nüzul" günlerinin dâhil olmadığına dikkat çektiğinin altını çizmek istiyoruz.⁵⁹ "...Doğduğum günde, öleceğim günde ve diri olarak kaldıralacağım günde selâm benim üzerimde olsun".⁶⁰ Nitekim bu ayetin benzeri ilgili surenin 15. ayetinde İsa'dan bir önceki peygamber olan Hz. Yahya için de kullanılmaktadır.

Analiz ve Değerlendirmeler

İslâm geleneğinde İsa'nın akıbeti konusunda dillendirilen temel görüşleri ana hatlarıyla ifade ettikten sonra şimdi de söz konusu görüşleri ileri sürerlerin argümanlarını teolojik açıdan analiz ederek günümüzde ne anlama geldiklerini tartışmaya geçiyoruz. Bunu yapmaya başlamadan önce şu hususu okuyucuya bir kez daha hatırlatmak istiyoruz.

Başlangıçta ifade ettiğimiz üzere Kur'an, tıpkı diğer peygamberler hakkında bilgi verirken amacı onların hayat öykülerini ortaya koymak olmadığı gibi, İsa hakkında da bilgi verirken amacı hiçbir şekilde onun hayat hikâyesini okuyucusuna sunmak değildir. Aksine İsa da dâhil diğer peygamberlerin hayatlarından kesitler sunarken Kur'an, şu iki temel amacı gütmektedir. (1) Önceki peygamberlerin hayatlarından ve elçilik görevlerinden örnekler vererek Hz. Peygamber'e kendi başına gelen hadiselerin bir benzerinin onların da başlarına geldiğini hatırlatarak onu motive etmek. Nitekim Hûd suresi 110. ayette bu durum şu şekilde ifade edilmektedir: "...Elçilerin haberlerinden senin yüreğini güçlendirecek her şeyi sana anlatıyoruz. Öyle ki bu kıssalarla hak ulaşıyor sana ve ayrıca müminlere de bir öğüt ve hatırlatma." (2)

⁵⁷ 3/Âli İmrân, 144.

⁵⁸ 5/Mâide, 75.

⁵⁹ Sarmış, Hz. İsa, s. 127.

⁶⁰ 19/Meryem, 33.

Peygamberlerin getirdikleri mesajların her dönemde ortadan kaldırılmak istenmesine rağmen, Allah'ın buna hiçbir şekilde müsaade etmediğini ve kıyamete kadar da etmeyeceğini açık ve net bir şekilde hem Hz. Peygamberin hem de tüm insanlığın hafızasına yerleştirmek.

Bu hatırlatmadan sonra İsa'nın Allah tarafından kendisini ortadan kaldırmak isteyenlerin elinden kurtarılarak semaya yükseltildiği ve ahir zamanda tekrar dünyaya geleceği yönündeki tezle ilgili yukarıda ifade ettiğimiz görüşleri ele alıp değerlendirdiğimizde şöyle bir tabloyla karşılaşmaktayız. Bu görüşü ileri sürenler büyük oranda İsa'nın akbetiyle ilgili İslâm kültüründe ortaya çıkan ve başta hadis kaynakları olmak üzere erken dönem İslâmî eserlerde yer bulan birtakım rivayetlere dayanmaktadır.⁶¹ Bu görüş sahipleri, İsa'nın ölmediği, diri olarak semaya kaldırıldığı, ahir zamanda dünyaya geri gelerek Hz. Muhammed'in ümmeti olacağı, mehdiye tâbi olacağı ve onunla birlikte Deccalı öldürmek suretiyle dünyaya barış ve huzuru getireceği yönünde söz konusu eserlerde yer alan rivayetleri meşrulaştırmak için Kur'an ayetlerini bu rivayetlere uygunluk arz edecek şekilde tevil etme yoluna gitmektedir. Bunu yaparken de onlar hiçbir şekilde İsa'nın niçin tekrar dünyaya gelmesi gerektiği veya gelmesi için bir neden var mı, gelip de ne yapacak?, gibi sorular sorarak ilgili rivayetleri rasyonel açıdan değerlendirme yoluna gitmemişlerdir. İşte onların yapmadığını burada yaparak konuyu rasyonel ve teolojik açıdan değerlendirmek istiyoruz. Bu bağlamda İsa'nın ölmediği, diri olarak göğe kaldırıldığı ve ahir zamanda nüzul edeceği teziyle ilgili şu sorular ister istemez zihinleri kurcalamaktadır:

Kendinden önceki peygamberler gibi beşer bir peygamber olan Hz. İsa, niçin onlar gibi vadesi geldiğinde vefat etmedi de ömrü donduruldu? Eğer İsa, diri olarak semada/Allah'ın katında ise şu an nasıl bir hayat sürmekte ve ne yapmaktadır? Eğer iddia edildiği gibi Hz. İsa, tüm beşerî özelliklerden arındırılarak yani beşer üstü bir varlığa büründürülerek semaya kaldırıldıysa, o zaman Hıristiyan geleneğinde olduğu gibi tanrısal özelliğe sahip bir varlık olmaz mı? Yine bununla bağlantılı olarak eğer İsa şu an bedenlen Allah'ın katında ise, o zaman Hıristiyanların, iddia ettiği gibi o Tanrı'nın yanında tekrar

⁶¹ "Hz. İsa'yı (a.s) Gökten İndiren Hadislerin Tenkidi" adlı çalışmasında İsa'nın nüzülüyle ilgili İslâmî kaynaklarda "hadis" adı altında yer alan rivayetleri yer aldıkları kaynaklar, râvî zincirlerinin kesintisiz olup olmaması, içerikleri yani muhtevaları ve bilgi değerleri yani ifade ettikleri bilgilerin kesin olup olmaması açısından inceleyen Hayri Kırbasoğlu söz konusu rivayetlerle ilgili şu sonuca varmaktadır. "Hz. İsa'nın ikinci gelişi inancını bu konudaki rivayetlere dayandırarak savunmak mümkün görünmemektedir; çünkü ne bu rivayetlerin yer aldıkları kaynaklar tamamen güvenilirdir, ne isnadlarının tamamı sağlamdır, ne de metin tenkidi açısından tutulacak bir durumları vardır". Hayri Kırbasoğlu, "Hz. İsa'yı (as) Gökten İndiren Hadislerin Tenkidi", *İslâmiyat*, III/4, 2000, ss. 163-165.

dunyaya gonderilmeyi mi bekliyor? Eger Hz. İsa iddia edildiği gibi ahir zamanda dunyaya tekrar geri gelecekse ne olarak gelecek, bir peygamber olarak mı yoksa sıradan bir beger olarak mı? Eger peygamber olarak gelecekse o zaman Hz. Muhammed'in "son peygamber" olduğu hakikatine ne olacak? Yok, eger beşer olarak gelecekse o zaman bu, bir peygamberi sıradan beşer konuma indirgeyerek onun derecesini düşürmek anlamına gelmez mi? Kur'an, ısrarla Hz. İsa da dahil tüm peygamberlerin aynı mesajı getirdiklerini ve taraftarlarıyla birlikte hepsinin "Musluman" olduklarını altını çizerek vurgulamasına rağmen, Hz. İsa'nın tekrar dunyaya getirilip Hz. Muhammed'in taraftarı/ümme'ti yapılmasının anlamı nedir? Yoksa Hz. İsa'yı getirip Hz. Muhammed'in ummetinden biri yapmanın dinî değil de siyasî veya başka bir amacı mı var? Şüphesiz ki bu soruları daha da arttırmak mümkündür. Ancak sozu fazla uzatmadan bu sorular etrafında İsa'nın ölmediği, diri olarak semaya kaldırıldığı ve tekrar dunyaya gelip barış ve huzuru sağlayacağı argümanının nasıl ortaya çıktığını ve ne anlama geldiğini ifade etmeye çalışalım.

İsa'nın akıbetiyle ilgili İslâm kültüründe ortaya çıkan rivayetleri anlayabilmek için söz konusu rivayetlerin ve onlara bağlı olarak geliştirilen söylemlerin ortaya çıktığı dönemin sosyal ve siyasal yapısını göz önüne almak gerekmektedir. Bu çerçevede İslâm tarihine baktığımızda İsa'nın öldürülmediği, semaya kaldırıldığı ve ahir zamanda tekrar yeryüzüne gelip beklenen kurtarıcı mehdi ile birlikte Deccalı ve diğer din düşmanlarını yok ederek fitne ve fesadı sona erdirip barışın, huzurun ve maddi refahın hâkim olduğu bir düzen kuracağı inancının dördüncü halife Hz. Ali döneminde başlayan ve Emeviler döneminde devam eden iktidar mücadelelerinden ve yaşanan iç savaşlardan dolayı Müslüman toplumunda huzur ve sukunun kaybolduğu bir dönemde ortaya çıkmaya başladığını görmekteyiz. Çünkü bu dönemde hızla genişleyen İslâm topraklarında yaşanan çatışmalardan dolayı toplumsal talepler karşılanamayınca ve üstüne üstlük bir de ciddi huzursuzluklar bag gösterince insanlar Allah tarafından gonderilecek ozei bir kurtarıcı beklemeye başlamışlardır. Fazlur Rahman böyle bir kurtarıcı beklentisinin ilk olarak Şiîler ve Süfîler arasında çıktığını ve onlardan da Sünnîliğe transfer olduğunu altını çizmektedir. Ona göre VIII. yüzyılda Şiî ve Süfî düşüncenin onde gelenleri, yaşanan iç savaşlar ve fitne hareketlerinden dolayı siyasi ve ahlakî çöküntüye uğramış halk kitlelerine umit aşılacak için Allah tarafından özel donanımlı bir kurtarıcının yani Mesih'in gönderileceği tezini işlemeye başlamışlardır. Fazlur Rahman, böyle bir tezin işlenmeye başlanmasının en önemli nedenlerinden birinin "Sahâbeme, sonra onları takip eden nesle, daha sonra da bu ikinci takip eden nesle hurmet gosteriniz." şeklindeki rivayet çerçevesinde Hz. Peygamberden sonra neslden nesile işlerin gittikçe daha kotuye

gittiği ve bu kötü gidişe ancak ilâhî olarak gönderilmiş bir kurtarıcının son verebileceği anlayışı olduğunu ifade etmektedir.⁶² İşte bu şekilde İslâm kültüründe ortaya çıkan ilâhî bir kurtarıcı fikrinin temel kaynağı da hiç şüphesiz ki Ortadoğu coğrafyasında ortaya çıkan Mecusilik, Sabîilik, Maniheizm gibi gnostik karakterli dinlerle Yahudilik ve Hıristiyanlık'taki Mesih/ilâhî kurtarıcı inancıdır.⁶³

⁶² Fazlur Rahman, İslâm, çev., Mehmet Dağ & Mehmet Aydın, Ankara: Ankara Okulu, 2004 (yedinci bası), s. 333.

⁶³ İnsanlığın dinî tarihini bir bütün olarak ele alıp incelediğimizde tüm dünya dinlerinde özellikle de Ortadoğu kökenli olanlarında zulüm, adaletsizlik, siyasî ve toplumsal baskı gibi karışıklıkların hâkim olduğu bir dönemde Tanrı tarafından görevlendirilmiş özel bir kurtarıcı beklentisinin olduğunu görürüz. Örneğin İran kökenli Mecusilikte dünya hayatının son döneminde Zerdüş'tün soyundan gelecek Saosyant adlı ilâhî bir kurtarıcı tüm kötülüğü yok ederek iyiliğin zaferini ilan edecektir. Sabîî inancına göre de ahir zamanda kötülük, fitne, zulüm, baskı ve savaşlar gittikçe artınca ve Sabîilere karşı her türlü baskı ve zulüm çoğalınca "son savaşçı ya da son kral" olarak adlandırılan ilâhî kurtarıcı gelecek, tüm kötülüklerle son vererek dünyada barışı ve düzeni tesis edecektir. Hıristiyanlığın içinde zuhur eden Maniheist inancına göre de büyük bir savaşın çıktığı ve ardından da dünyada her türlü fitne ve fesadın ve günahın çoğaldığı ahir zamanda ışık elçisi olarak tasavvur edilen İsa Mesih tekrar yeryüzüne gelerek yargılamayı başlatacak ve bunun sonucunda da Maniheistler kurtulacak, kötüler de cehenneme atılacaktır. Yahudilikte ilâhî kurtarıcı beklentisi, bir inanç esası olarak görülmektedir. Bu Yahudi inancına göre Yahudiler Tanrı tarafından özel olarak gönderilecek karizmatik bir ilâhî kurtarıcı tarafından yabancı boyunduruğundan kurtarılacak ve Tanrı tarafından ilk defa Hz. İbrahim'e vaat edilmiş olan kutsal topraklarda (Filistin bölgesi) Hz. Davut döneminde olduğu gibi dinî ve siyasî açıdan tam bağımsız bir "Büyük İsrail" devleti tesis edecektir. Yahudilik'teki Mesih/ilâhî kurtarıcı inancı diğer dinî geleneklerdeki ilâhî kurtarıcı inancından farklılık arz etmektedir. Şöyle ki Yahudilik'te beklenen kurtarıcı Yahudileri yabancı işgalinden kurtaracak ve onların barış ve huzur içinde yaşayacakları dünyevî bir krallık tesis edecek bir kral iken diğer dinî geleneklerde ilâhî kurtarıcı ahir zamanda gelerek dünyadaki her türlü baskı ve zulme son vermek suretiyle ilgili olduğu dinin dünyada hâkim olmasını sağlayacak bir manevî kurtarıcıdır. Hıristiyanlık'ta ise çarşıya gerilip üçüncü günde dirilerek Allah'ın katına yükselen İsa Mesih dünyanın sonuna doğru yeryüzüne tekrar dönecek ve kendine inananlarla birlikte semaya yükselicek. Daha sonra ona inanmayan tüm inançsızlar yok edildikten sonra taraftarlarıyla birlikte yeryüzüne inecek ve ilk gelişinde yarım bıraktığı 1000 yıl sürecek tanrısal krallığı tesis edecektir. İslâm kültüründe de ahir zamanda ilâhî bir kurtarıcı olarak tasavvur edilen mehdî ile birlikte İsa'nın tekrar yeryüzüne gelerek barış ve adaleti sağlayacağı ve tüm dünyayı İslâm dininin çatısı altında toplayacağı yaygın bir kanaat olarak yer almaktadır. (Şinasi Gündüz, ed., *Yaşayan Dünya Dinleri*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2007, Mecusilik, Sabîilik, Maniheizm, Yahudilik, Hıristiyanlık bölümleri). Bize göre bu kanaatin en önemli nedeni İsa'nın kendisini öldürmek isteyenlerin elinden Allah tarafından kurtararak semaya yükseltildiği anlayışı ile Kur'an'da İsa için kullanılan "Mesih" nitelendirmesidir. Yukarıda ifade ettiğimiz üzere 93 ayette İsa'ya atıfta bulunan Kur'an, bunların dokuzunda İsa için "Mesih", "Meryem oğlu Mesih" ve "Meryem oğlu İsa Mesih" sıfatını kullanmaktadır.⁶³ Müslüman yorumcular İsa için kullanılan bu sıfatın anlamından hareketle Kur'an'ın niçin onu "Mesih" diye nitelendirdiğini açıklamak için eserlerinde oldukça ilginç izahlara yer vermişlerdir.⁶³ Hatta Yahudilik ve Hıristiyanlık'taki Mesih inancının etkisinde kalan bazı yorumcular da İsa'nın ahir zamanda kurtarıcı olarak yeryüzüne tekrar gelecek olmasından dolayı Kur'an'ın onun için bu sıfatı kullandığını ileri sürmektedir. Burada detaya girmeden Kur'an'ın neden İsa için bu sıfatı kullandığıyla ilgili şu hususun altını çizmek istiyoruz. Bilindiği üzere Kur'an, mesajının daha iyi anlaşılması için genel olarak nazil olduğu dönemin insanlarını anlayacağı bir terminoloji kullanmaktadır. Kanaatimize göre Kur'an'ın nazil olduğu dönemde Hz. İsa, komşu Hıristiyanların da etkisiyle toplumda "Mesih", "İsa Mesih" veya "Meryem oğlu İsa Mesih" olarak tanınıp bilindiğinden Kur'an da onun için bu sıfatı kullanmıştır. Ayrıca Kur'an Hıristiyanların İsa ile ilgili aşırıya kaçan pek çok iddialarını da reddetmektedir. Buna göre eğer Kur'an sadece "İsa" adını kullanmış olsaydı muhtemelen ne mesajın muhatabı olan Araplar ne de İsa ile ilgili eleştirilere muhatap olan Hıristiyanlar kimin kastedildiğini anlayabileceklerdi. Kısaca Hz. İsa, Mesih olduğundan veya Mesih olarak yeryüzüne tekrar

Bilindiği üzere 630 yılında Mekke'nin fethinden sonra hızlı bir yayılma sürecine giren İslâm, kısa sürede Yahudi ve Hıristiyan kültürünün yoğun olduğu Orta Doğu coğrafyasında hâkim bir konuma gelince çok sayıda Yahudi ve Hıristiyan mühtediği içinde barındırmaya başlamıştı. Kitap ehlerinden İslâm'a gelen bu kişiler zihinlerine format atarak kendi dinî kültürlerinden tamamıyla arınmış bir şekilde değil, mevcut bilgi birikimleriyle Müslüman olduklarından nas ile sabit olmayan yani tartışmaya mahal bırakmayacak netlik ve kesinliğin olmadığı konularda bu birikimlerini İslâm kültürüne taşımışlardır. İşte İsa'nın akibeti konusu da Kur'an'da tartışmaya mahal bırakmayacak netlik ve kesinlikte ifade edilen konulardan biri olmadığı ve dönemin sosyal ve siyasal yapısı ilâhî kaynaklı bir kurtaıcı fikrine müsait olduğu için Yahudi kültüründeki Mesih telâkkisi ve Hıristiyan kültüründeki İsa'nın akibetiyle ilgili söylemler İslâmlaştırılarak Müslüman kültüre sokulmuştur. Bu argümanımızı desteklemek babında birkaç örneği okuyucunun dikkatine sunmak istiyoruz.

Hadis kaynaklarında İsa'nın semadan adaletli bir hâkim olarak ineceği yönündeki söylemler,⁶⁴ Hıristiyan inancındaki İsa'nın iyi ve kötülerini yargılamak için dünyanın sonuna doğru tekrar yeryüzüne ineceği yönündeki söylemleri andırmaktadır.⁶⁵ Bilindiği üzere Hıristiyanlık'taki teslis inancına göre Baba Tanrı, dünyayı yarattıktan sonra onu sevk ve idare işini oğul tanrı olan İsa'ya teslim etmiş ve o da çarmıh cezasının ardından göğe yükselmesinden sonra bu görevi ikinci gelişine kadar teslisin üçüncü unsuru olan Kutsal Ruha tevdi etmiştir. Baba Tanrı'nın sağ yanında ikamet etmekte olan İsa, dünyanın sonuna doğru yarım bıraktığı işi tamamlamak yani Tanrısız Krallığı kurmak için tekrar yeryüzüne nüzul edecektir. Bu gelişinde o, adil bir yargıç olarak iyi ve kötülerini yargılayacak ve kötüler yok edildikten sonra iyilerle 1000 yıl sürecek bir Tanrısız Krallık tesis edecektir. Kanaatimizce Hz. İsa'nın "adil bir yargıç" olarak tekrar yeryüzüne ineceği şeklindeki söylemler Hıristiyanlıktan İslâm'a geçen mühtediler tarafından İslâm kültürüne sokulmuştur.

İsa'nın semadan yeryüzüne nüzul ettikten sonra her türlü fitne ve fesadın baş müsebbibi olan Deccalı öldüreceği yönünde pek çok hadis kaynağında yer alan bilgiler⁶⁶, Pavlus'un Selanikîlere II. Mektubunda yer alan İsa'nın ikinci gelişinde fesat adamını ağzının soluğuyla öldüreceği ve tezahürüyle ar-

geleceğinden değil, Kur'an'ın geldiği toplumda İsa Mesih diye tanınıp bilindiğinden bu sıfatı onun için kullanmıştır.

⁶⁴ Bkz., Tirmizî, *Fiten*, 54; Buharî, *Enbiyâ*, 49; İbn Mâce, *Fiten*, 33

⁶⁵ İsa'nın ikinci gelişinde iyi ve kötülerini yargılayacağıyla ilgili bkz., Yeni Ahit, *Vahiy Kitabı*.

⁶⁶ Müslim, *Fiten*, 110.; Tirmizî, *Fiten*, 59,62; İbn Mâce, *Fiten*, 33.

tık dünyada fitne ve fesat çıkararak her türlü gücü devre dışı bırakacağı bilgileriyle oldukça benzerlik göstermektedir.⁶⁷ Keza İsa'nın semadan iki melek eşliğinde bulutlar arasından yeryüzüne ineceği, gözü gördüğü yere kadar ulaşan nefesinin ulaştığı her kafiri öldüreceği yönündeki rivayetler⁶⁸ de Yeni-Ahit'in son kitabı olan Vahiy'de İsa'nın melekler eşliğinde bulutlar arasında tekrar yeryüzüne geleceği, gözlerinin alev alev yanan bir ateş gibi olduğu, ağzından dışarı iki ağızlı keskin bir kılıç uzandığı ve bu kılıçla kötülerini ortadan kaldıracığı şeklinde yer alan bilgilerle paralellik arz etmektedir.⁶⁹

İsa'nın semadan nüzulünün kıyametin alâmetlerinden biri olduğu yönündeki rivayetler de Yeni Ahit'in Vahiy kitabında dünyanın sonuyla ilgili verilen bilgilerle benzeşmektedir. Örneğin hadis kitaplarında Hz. Peygamberin şu on alâmet zuhur etmeden kıyametin kopmayacağını ifade ettiği rivayet edilmektedir. Deccal'in çıkışı, Duhan, Dâbbetularz, güneşin batıdan doğması, İsa'nın nüzülü, Yecüc ve Mecuc'un çıkışı, doğuda, batıda ve Arap yarımadasında üç yer batması ve insanları mahşer meydanına sevkedecek Yemen'den çıkan ateştir.⁷⁰ Aynı şekilde Yeni Ahit'in Vahiy kitabında hakkında bilgi verilen büyük canavar (Deccal), Yecüc ve Mecuc (Gog ve Magog) da kıyamet alâmetlerinden sayılmaktadır.⁷¹

İsa, semadan inip Mehdi ile birlikte Deccalı öldürdükten sonra yeryüzünde huzur, barış ve refahın hâkim olduğu ve birbirine düşman olanların bile birbiriyle dost olacağı yeni bir dönemin başlayacağını ifade eden rivayetler,⁷² MÖ. 586 yılında krallıklarının yıkılıp Babil'e sürgün edilmelerinden sonra karamsarlığa kapılan İsrailoğullarına yeni bir ümit ışığı aşılayarak düşmanlarına karşı onları motive etmek için din önderleri tarafından geliştirilen ilâhî bir kurtarıcı fikriyle bu kurtarıcının tesis edeceği yeni düzenle ilgili çarpıcı bilgiler veren Eski Ahit'in İşaya kitabındaki şu ifadelerle oldukça benzerlik göstermektedir.

Yişay'ın kütüğünden yeni bir filiz çıkacak, Kökünden bir fidan meyve verecek. Rab'bin Ruhu, bilgelik ve anlayış ruhu, Öğüt ve güç ruhu, bilgi ve Rab korkusu ruhu O'nun üzerinde olacak. Rab korkusu hoşuna gidecek. Gözüyle

⁶⁷ II. Selanikliler, 2:3-4.

⁶⁸ Tirmizî, *Fiten*, 110.

⁶⁹ Vahiy, 1:8-20; 19:11-16.

⁷⁰ Bkz. Müslim, *Fiten*, 39; İbn Mâce, *Fiten*, 33.

⁷¹ Vahiy, 13; 20:8; Burada şu noktanın da altını çizmek istiyoruz. Kıyametin alâmetleriyle ilgili rivayetlerin Yeni Ahitle benzeşmesinin meydana getireceği kuşku bir tarafa söz konusu rivayetler Kur'an öğretileriyle de tamamen çelişki arz etmektedir. Çünkü Kur'an, kıyametin aniden kopacağını, aniden kopacak olan bir şeyin alâmetinin olmayacağını, kıyametin kopuş zamanını Hz. Peygamber dâhil hiç kimsenin bilemeyeceğini, kıyametin bütün alâmetlerinin Kur'an ve Hz. Peygamberin gelişle zaten tamamlandığını açıkça ifade etmektedir. Bkz. Konuyla ilgili âyetler için bkz. 7/Arâf, 187; 21/Enbiyâ, 109; 20/Tâhâ, 15; 33/Ahzâb, 63; 47/Muhammed, 18; 72/Cin, 72:25; 79/Nâzi'ât, 42-44.

⁷² Bkz., Ebu Davud, *Mehdi*, I; Tirmizî, *Fiten*, 52; İbn Mâce, *Fiten*, 34.

gördüğüne göre yargılamayacak, kulağıyla işittiğine göre karar vermeyecek. Yoksulları adaletle yargılayacak, yeryüzünde ezilenler için dürüstçe karar verecek. Dünyayı ağzının değneğiyle cezalandıracak, kötülerini soluğuyla öldürecek. Davranışının temeli adalet ve sadakat olacak. Onun döneminde kurtla kuzu bir arada yaşayacak, parsla oğlak birlikte yatacak, buzağı, genç aslan ve besili sığır yanyana duracak, onları küçük bir çocuk güdecek. İnekle ayı birlikte otlayacak, yavruları bir arada yatacak. Aslan sığır gibi saman yiyecek. Emzikteki bebek kobra deliği üzerinde oynayacak. Sütten kesilmiş çocuk elini engerek kovduğuna sokacak. Kutsal dağımın hiçbir yerinde kimse zarar vermeyecek, yok etmeyecek. Çünkü sular denizi nasıl dolduruyorsa, dünya da Rab'bin bilgisiyle öyle dolacak. Yişay'ın kökü halklara sancak olacak, o gün uluslar ona yönelecek. Kaldığı yer görkemli olacak...⁷³

Yine Hz. Peygamberin kendisine ölüm gelip çatmadan İsa'nın nüzul edeceğini umduğunu bildiren rivayet de⁷⁴ Pavlus'un mektuplarında İsa'nın ikinci gelişinin an meselesi olduğu ve kendisinin başında olduğu ilk Hıristiyan cemaatinin bu olayın tanıkları olacakları yönündeki sözlerini andırmaktadır.⁷⁵ İlgili rivayette Hz. Peygamberin eğer ömrü vefa ederse İsa'nın ikinci gelişine tanıklık edeceği, ama eğer ömrü vefa etmezse İsa'nın nüzulüne tanık olanlara ona kendisinin selamını iletmelerini tavsiye etmektedir. Bu ifadeler Hz. Peygamberin İsa'nın nüzulünün çok yakın olduğunu hatta kendisinin bile buna tanıklık etme ihtimali olduğunu ortaya koymaktadır. Eğer bu rivayet gerçekten Hz. Peygamberden nakledilmişse o zaman şu sorunun mantıklı bir izahı olmalıdır: Hz. Peygamberin görevinin başında olduğu bir dönemde adil bir yargıç ve her türlü fitne ve fesadı ortadan kaldırarak İslâm'ı yayacak bir ilahi kurtarıcı olarak İsa'nın tekrar yeryüzüne gelmesi ne anlama gelmektedir? Acaba Hz. Peygamber, görevini lâıykıyla yapamıyor da İsa'nın gelip kendisine yardımcı olmasını mı ümit etmektedir? Yoksa tıpkı Pavlus gibi muhataplarının kendi öğretilerine inanmalarını sağlamak için İsa'nın ikinci gelişinin dolayısıyla da kıyametin çok yakın olduğu izlenimini mi vermeye çalışmaktadır?

İslâm kaynaklarındaki rivayetlerle, Hıristiyan kaynaklarındaki bazı rivayetlerin birbirine oldukça benzemesine bir diğer örnek de klasik müfessirle-

⁷³ İşıaya 11:1-12

⁷⁴ Bkz., Hanbel, *Müsned*, II, 298-299; Hakim, *Müstedrek*, IV, 545.

⁷⁵ Bkz., "İsa'nın ölüp dirildiğine inanıyoruz. Aynı şekilde Tanrı, İsa'ya bağlı olarak gözlerini yaşama kapamış olanları da onunla birlikte geri getirecektir. Rabbin sözüne dayanarak size şunu bildiriyoruz: Biz yaşamakta olanlar, Rabbin gelişine tek diri kalacak olanlar, gözlerini yaşama kapamış olanların önüne asla geçmeyeceğiz. (1. Selanikililer, 4:15-17). Pavlus Korintlilere I. Mektubunda da muhataplarına İsa'nın ikinci gelişinin dolayısıyla kıyametin artık an meselesi olduğunu söyleyerek onlardan kendilerine sunduğu öğretiyi duyar duymaz hiçbir şeyle vakit kaybetmeden onu kabul etmeleri gerektiğini ifade etmektedir. (I. Korintliler, 7:18-24, 26-27, 29-31).

rin Nisâ 158. ayetteki “*ve lâkin şubbihe lehum*” ifadesine getirdikleri yorumlarda göze çarpmaktadır. Yukarıda gördüğümüz üzere başta Taberî, İbn Kesir gibi kaynaklarda yer alan bilgilere göre Allah, İsa’nın görüntüsünü başka birine, ağırlıklı görüşe göre onu düşmanlarına jurnalleyen Yahuda İskaryot’a vermek suretiyle o kişinin çarmıha gerilmesine vesile olmuş ve böylece kendi peygamberini düşmanlarının elinden kurtarmıştır. Bu tarz bilgiler, II. yüzyıl gnöstiklerinden Basilides’in şu ifadeleriyle oldukça benzerlik göstermektedir: “İsa’nın bizzat kendisi ölüm acısını tatmamıştır. Onun yerine İsa’nın görüntüsü kendisine verilen ve bu şekilde İsa olduğu düşünülen Crene’li Simon çarmıhı taşımak zorunda bırakılmıştır. (Düşmanları) bilgisizliklerinin kurbanı olarak yanlışlıkla İsa’yı değil, Crene’li Simon’u çarmıha germiştir. Bu esnada Simon’un görüntüsünü alan İsa da orada ayakta durarak onlara gülümştür...”⁷⁶

Bu noktada “*ve lakin şubbihe lehum*” ifadesiyle bir değerlendirmede bulunmak istiyoruz. Yukarıda gördüğümüz üzere hem İsa’nın bedenen semaya kaldırıldığını ve tekrar yeryüzüne geleceğini savunanlar hem de onun öldüğünü ve ahir zamanda dünyaya geri dönmesinin söz konusu olmadığını ileri sürenler çarmıh hadisesinin vuku bulduğunu ancak çarmıha gerilenin İsa değil, ona benzetilen başka birisi olduğunu iddia etmektedir. Bu görüş sahipleri argümanlarını “çarmıha gerilen kişi onlara İsa gibi gösterildi.” anlamını verdikleri Nisâ 157. ayetteki *ve lâkin şubbihe lehum* ifadesine dayandırmaktadır. Bu görüş sahiplerine göre ya İsa’nın tutuklanma sürecinde Allah olaya müdahale ederek başka birini İsa’nın yerine geçirmiş ya da çarmıha asılma sürecinde Allah başka birini İsa’nın yerine koyarak İsa’yı düşmanlarının elinden kurtarmıştır. Kanaatimizce bu görüşlerin hiçbiri tutarlı değildir. Çünkü ilk bölümde gördüğümüz üzere Hıristiyan kaynaklarına göre İsa, sıradan veya çapulcu kişilerden oluşan bir grup tarafından değil, Yahudi dinî otoritesine bağlı mabet muhafızları ve Romalı askerlerden oluşan düzenli bir güç tarafından tutuklanmıştır. Ayrıca tutuklandıktan sonra idam edilmek üzere derhal çarmıha gerilmemiş, önce hem Yahudi dinî otoriteleri hem de Roma valisi tarafından yargılanmıştır. Eğer Hıristiyan kaynaklarına dayanarak çarmıh hâdisesinin vuku bulduğunu kabul ediyorsak, o zaman aynı kaynaklarda yer alan bu bilgiye itibar etmek durumundayız. Çünkü Kur’an, “Onu ne öldürdüler ne de çarmıha gerdiler, sadece onlara öyle olmuş gibi gördündü.” ifadesiyle İsa’yı ortadan kaldırmak isteyenlerin onu kesinlikle asarak veya başka bir şekilde öldürmediklerini ama öyle yaptıklarını zannettiklerini söylerken İsa’nın düşmanlarının elinden nasıl kurtarıldığı noktasında herhangi bir bilgi vermemektedir. Bundan dolayı eğer Hıristiyan

⁷⁶ Irenaeus, Adv. Haer, I.24.4, *Anti-Nicene Christian Library*, V, Edinburg: T& T Clark, 1868, .91.

kaynaklarına dayanarak çarmıhın olduğunu kabul ediyorsak, o zaman aynı kaynaklarda çarmıh süreciyle ilgili yer alan ve Kur'an'ın verdiği bilgilerle tezat teşkil etmeyen diğer bilgilerden de yararlanmalıyız. Bu çerçevede İsa'nın tutuklanması ve yargılanmasıyla ilgili ilk bölümde verdiğimiz bilgileri dikkate aldığımızda onun yerine başka birinin tutuklanmış olmasının imkan dahilinde olmadığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Çünkü eğer böyle bir şey olmuş olsaydı en azından yargılanma sürecinde tutuklanan kişinin İsa olmadığı rahatlıkla ortaya çıkmış olurdu.

Ayrıca İsa'nın değil, ona benzetilen başka birinin çarmıha gerildiğini savunanlar, İsa'nın fazla tanınan bir şahsiyet olmadığını iddia ederek düşmanlarının tutukladıkları ve çarmıha gerdikleri kişinin İsa olmadığını anlamadıklarını ileri sürmektedir. Bu argüman da mantıklı görünmemektedir. Çünkü eğer İsa toplumda fazla tanınan bir şahsiyet değil idiyse o zaman onun hem Yahudiler hem de işgalci Roma güçleri için bir tehlike arz etmesi söz konusu olmadığı için ortadan kaldırılması da gerekmiyordu. Halbuki İsa, yaptığı vazalarla gittikçe artan sayıda kalabalıkları etrafına toplamaya başlayınca hem statükodan yana olan Yahudi din adamları hem de işgalci Roma güçleri için bir tehdit unsuru olmaya başlayınca ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır. Bu açıklamalar açıkça göstermektedir ki ya Muhammed Esed'in⁷⁷ iddia ettiği gibi çarmıh hadisesi gerçek değil, bir efsanedir ya da tarihî bir vakiadır. Kanaatimize göre Esed'in ileri sürdüğü gibi çarmıh hadisesinin kendisi değil, ama ona yüklenen anlam yani İsa'nın Âdem'in işlediği aslı günaha kefarete olarak çarmıhta kanını akıttığı tezi, Pavlus tarafından insanlık için ölen ve dirilen Tanrı motiflerinin yaygın olduğu sır dinlerinden etkilenilerek geliştirilmiş bir efsanedir.⁷⁸

Sonuç olarak çarmıh hâdisesi vuku bulduğuna, Yahudi ve Romalı güçler tarafından tutuklanan kişi de İsa'ya benzetilen biri değil de bizzat İsa'nın kendisi olduğuna göre çarmıha gerilen de İsa'nın kendisidir. Haddizatında Kur'an, Yahudilerin İsa'yı öldürmediklerini ve asmadıklarını söylerken asma olayının hiç vuku bulmadığını değil, İsa'nın asılarak veya başka bir şekilde öldürülmediğinin altını çizmektedir. Mustafa Öztürk'ün de doğru olarak tespit ettiği gibi *ve mâ salebûhu* ifadesi İsa'nın çarmıha gerilmediğini değil, onun çarmıhta canını teslim etmediğini ifade etmektedir. Nitekim asmak anlamına gelen *salb* kelimesi Kur'an'da öldürmek anlamına gelen *katl* ile eş anlamlı olarak kullanılmaktadır.⁷⁹ Bu yoruma göre ayetteki *ve lâkin şubbihe*

⁷⁷ Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı: Meal-Tefsir*, ss. 176-177 (171. not).

⁷⁸ Bu efsaneyi geliştirerek onun merkezi bir Hıristiyan dogmasını sağlayan Pavlus'un sır dinleriyle ilişkisiyle ilgili bkz., Şinasi Gündüz, *Pavlus: Hıristiyanlığın Mimarı*, Ankara: Ankara Okulu, 2001, ss. 94-101.

⁷⁹ Öztürk, *Kıssaların Dili*, s. 239. Nitekim Öztürk'e göre eşkıyalık suçunun ne olduğunu bildiren Mâide 33. ayette peşpeşe kullanılan *katl* ve *salb* kelimeleri iki ayrı ceza türünü değil, aynı cezayı ifade etmektedir.

lehüm ifadesi yukarıda ifade ettiğimiz üzere başka birinin İsa zannedilerek çarmıha gerilmiş olduğunu değil, İsa'yı çarmıha gerenlerin onun çarmıhta bayılmasını öldü zannetmelerini ifade etmektedir. Nitekim ayetin devamında Yüce Allah, İsa'yı öldürmek isteyenlerin onun hakkında farklı görüşlere sahip olduklarını, çünkü onların kendi zanlarına uyma dışında gerçekte ne olup bittiği konusunda bir bilgileri olmadığını ifade etmektedir. Bu yorumu kabul ettiğimizde *ve mâ katelûhu yakînen* ifadesini de "onu kesin olarak öldürmediler" şeklinde değil, "İsa'nın gerçek akibetinin ne olduğu konusunda hiçbir kuşkuya imkan vermeyecek bir bilgiye sahip değillerdi" şeklinde anlamamız gerekmektedir.⁸⁰

İsa'nın ölmediği, semaya yükseltildiği, ahir zamanda vuku bulacak ikinci gelişi ve bu gelişinde yapacağı icraatlarla ilgili bu ve buna benzer Hıristiyan inançlarının İslâm kültürüne nasıl taşındığıyla ilgili yukarıda ifade ettiğimiz ilâhî bir kurtarıcı beklentisine ilaveten şöyle bir senaryo da akla gelebilir. Bilindiği üzere Hz. Peygamberin hayatının sonlarında hızlı bir yayılma sürecine giren İslâm, Hz. Peygamberin ölümünden sonra Hıristiyanlığın hâkim olduğu Orta Doğu ve Anadolu havzasında çok hızlı bir yayılma sürecine girmişti. Yukarıda da ifade ettiğimiz üzere bu yayılma sürecinde fethedilen bölgelerdeki pek çok Hıristiyanın Müslüman olmaya başlaması üzerine Şamlı Yuhanna, Nesturi patriği Timothy gibi pek çok Hıristiyan bilgini, Hıristiyanların Müslüman olmasını engellemek için İslâm'ı ve onun temel unsurları olan Kur'an ve Hz. Muhammed'i karalama ve çirkin gösterme kampanyası başlatmıştı.⁸¹ İşte bu süreçte Müslümanlar da Hıristiyanlıktan İslâm'a geçenlerin İsa'nın akibetiyle ilgili bilgilerinden yararlanarak Hıristiyanların bir an önce dinlerini terk edip Müslüman olması için şöyle bir söylem geliştirmiş olmaları oldukça muhtemeldir. "Ey Hıristiyanlar! Sizin Tanrı oğlu ve Tanrı ile aynı cevhere sahip olduğunu iddia ettiğiniz İsa Mesih, Hz. Muhammed'in yüceliğini ve üstünlüğünü gördüğü için Allah'a kendisini onun ümmeti yapması için dua etmiş ve Allah da onun bu duasını kabul etmiştir. Dolayısıyla o, iddia ettiğiniz gibi ikinci kez dünyaya geldiğinde yarım bıraktığı işi tamamlamak için değil, Hz. Muhammed'in ümmetinden bir fert olarak onun şeriatının/öğretisinin tüm dünyaya yayılması için çalışacaktır. Hatta sizin Tanrı oğlu dediğiniz bu İsa, inancınızın sembolleri olan çarmıhı kırmak ve domuzu öldürmek suretiyle artık Hıristiyanlık diye bir dinin olmadığını ilan edecektir. Sizin tanrısal özelliğe sahip olduğunu iddia ettiğiniz İsa, Hz. Muhammed'in ümmeti ola-

⁸⁰ Bkz. Eyüp, "Toward an Islamic Christology II", s.104.

⁸¹ Hıristiyanların İslâm'a ve onun temel unsurları olan Kur'an ve Hz. Peygambere yönelik karalama kampanyalarıyla ilgili bkz., Norman Daniel, *Islam and the West: The Making of an Image*, Edinburgh: Edinburgh Univ. Press, 1993; ayrıca bkz. Mahmut Aydın, *Dinlerarası Diyalog: Mahiyet, İlkeler ve Tartışmalar*, İstanbul: Pınar Yayınları, 2007, (6 ve yedinci bölümler).

caksa sizin dünden Müslüman olmanız gerekmektedir". Görüldüğü üzere Hz. İsa'nın gelip Hz. Muhammed'in ümmeti olacağı ve onun öğretisinin tüm dünyaya yayılmasının önündeki engelleri kaldırarak tüm dünyayı Müslümanlaştıracığı yönündeki bu tez, teolojik anlamı hiç düşünülmezsizin Hıristiyanların Müslüman olması için tamamen pragmatist bir amaçla üretilmiş olabilir. Ancak bu tezin teolojik anlamı üzerinde düşündüğümüzde konu iyice karmaşık bir hal almakta ve günümüz misyonerlerinin yaptığı gibi İslâm inancı aleyhine kullanılmaktadır. Çünkü yukarıda da ifade ettiğimiz üzere eğer ömrü dondurularak bedenlen Allah'ın katına kaldırıldıysa ve tekrar yeryüzüne gelecekte, o zaman dünyaya ilk gelişiyle diğer peygamberlerden farklılık arz eden İsa, akıbeti bağlamında da onlardan farklılık arz edeceği için kategorik olarak beşer üstü bir varlık gibi algılanmasının önü bütünüyle açılacaktır. Bu durumda Anglikan rahip ve İslâm bilimci Kenneth Cragg'ın ileri sürdüğü Eski Ahit peygamberleri gibi "Hz. Muhammed de bir peygamberdir. Ancak İsa Mesih peygamberden daha öte" yani beşer üstü bir elçidir tezi geçerlilik kazanmış olacaktır.

İsa'nın diri olduğu ve tekrar yeryüzüne geri döndürüleceği tezine ilişkin bir başka teolojik sorun da yukarıda da dillendirdiğimiz gibi onun ne olarak - bir peygamber olarak mı yoksa sıradan bir beşer olarak mı- dünyaya geleceği hususudur. Gerçi bu tezi ileri sürenler, onun peygamber değil, sıradan bir Muhammed ümmeti olarak tekrar dünyaya geleceğini iddia ederek Kur'an'ın açıkça vurguladığı Hz. Muhammed'in son peygamber olduğu gerçeğine halel getirmemeye çalışmaktadır. Ancak bunu yaparken onlar, peygamberlik görevinin emekliliği olmadığını yani peygamberlikle görevlendirilen kişinin ömrünün sonuna kadar bu görevi yapmakla yükümlü olduğu gerçeğini ve bir peygamberi hem de Kur'an tarafından annesiyle birlikte tüm insanlık için bir alamet/işaret olarak nitelendirilerek kendisine çok özel bir yer verilen bir elçiyi en sıradan bir ümmet konumuna indirgemenin yaratacağı sorunu gözardı etmektedir. Bu noktada bir peygamberi sıradan bir ümmet konumuna indirgemenin yukarıda ifade ettiğimiz Hıristiyanları bir an önce Müslüman yapma politikasının bir ürünü olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

Ancak eğer İsa gerçekten diri olarak Allah katında ise ve tekrar dünyaya gelecekte, o zaman hem Allah tarafından kendisine verilen elçilik görevi hem de yukarıda ifade ettiğimiz üzere diğer peygamberlerden farklı olarak sahip olduğu ayrıcalık gereği sıradan bir Muhammed ümmeti değil, peygamber olarak gelecektir. Bu durumda Hz. Muhammed'in son peygamberliği anlamını kaybedecektir. Kaldı ki günümüzde Müslümanlara yönelik misyonerlik faaliyeti yürüten Hıristiyan misyonerleri İslâm düşüncesindeki Hz. İsa'nın akıbeti konusundaki kabuller üzerinden dillendirdikleri şu argümanla

adeta Müslümanların Hıristiyanlara yönelik yaptığı yukarıda ifade ettiğimiz propagandayı tersine çevirerek Müslümanlara karşı yapmaya başlamışlardır. "Ey Müslümanlar! Siz de İsa'nın ölmediğini, diri olarak göğe/Allah'ın katına yükseltildiğini ve tekrar yeryüzüne dönerek elçilik görevinde bulunacağını savunuyorsunuz. Eğer inandığınız gibi İsa Mesih tekrar yeryüzüne gelecekse, o zaman son peygamber Muhammed değil, İsa olacaktır. Dolayısıyla sizin de Muhammed'e değil, İsa'ya inanmanız gerekmektedir". Kanaatimizce bu argüman oldukça makul görünmektedir. Çünkü yukarıda da ifade ettiğimiz üzere peygamberlik görevinin görevi üstlenenin ölümüne kadar sürdüğü gerçeği dikkate alındığında, İsa da ahir zamanda nüzul edeceğini savunanların iddia ettiği gibi hala diri olduğu ve tekrar dünyaya gelip bir müddet yaşadıktan sonra vefat edeceğine göre peygamberlik görevi devam ediyor demektir. Bu durumda eğer İsa gerçekten dünyaya tekrar gelecekse Hıristiyanların iddia ettiği gibi peygamber olarak gelecektir ve o zaman da son peygamber Hz. Muhammed değil, o olmuş olacaktır.

Kur'an'ın altını önemle çizdiği gibi hem diğer peygamberler gibi İsa'nın da yemek yiyen, yolda yürüyen, evlenen, evlat sahibi olan ve eceli geldiğinde de ertelenmeksizin vefat ettirilen normal bir beşerî varlık olduğu inancına, hem de Hz. Muhammed'in son peygamber olduğu gerçeğine gölge düşürmemek için, İsa'nın ölmeyip diri olarak Allah'ın katına kaldırıldığı ve Mesih olarak tekrar dünyaya döndürüleceği yönündeki geleneksel inancın ciddî olarak yeniden gözden geçirilerek lâayık olduğu yere yani tarihin çöp sepetine konma vakti artık gelmiştir.

Oturum Başkanı

Sayın Doç. Dr. Mahmut Aydın Beye üzerinde birçok tartışma ve polemiklerin yapıldığı bir konu hakkında verdiği bilgilerden, yaptığı güzel ve heyecanlı sunumundan dolayı teşekkür ediyoruz. Tebliğ gerçekten çok detaylı ve analitik bir çalışmanın ürünü gözüküyor. Öyle zannediyorum ki zihnimizde Hz. İsa ve Mesih konusu ile ilgili merak ettiğimiz birçok soruya doyurucu cevaplar getirmektedir. Mahmut Bey her ne kadar bu konuya son noktayı koyduğunu iddia etmiş olsa bile, böyle bir konuda tartışmaları ve istifhamları tamamen gidermek mümkün gözükmemektedir. Ancak tebliğin söz konusu konuya çok önemli katkılar yaptığını söylemek daha tutarlı olur. Çünkü konu hakkında birçok hadis ve rivayetlerin mevcudiyeti yanında, halk arasında Hz. İsa'nın çarmıha gerilişi ve kıyamete yakın bir zamanda tekrar yeryüzüne ineceği şeklinde kökleşmiş birtakım düşünce ve yaygın kanaatler söz konusudur. Mahmut Bey sunumunda klasik anlayışın dışında bir yaklaşım sergilemiş, rivayetleri ve yaygın kanaatleri merkeze almak yerine doğrudan Kur'an'ın kendisini merkeze almıştır. Malum olduğu gibi, doğrudan Kur'an'a dayanmayan, ayetlerle desteklenmeyen bilgiler iman konusu olmaktan çok bilgi konusudur ve değişik açıdan yeni yaklaşım ve değerlendirmelere konu olmaya her zaman müsaittirler. Ancak, metodolojik olarak Kur'an'ı (vahyi) merkeze almakla beraber, rivayetleri ve geleneği çok kesin bir dille reddetmek yerine, onlar hakkında ihtiyatlı bir dilin kullanımı daha uygun olabilir. Çünkü rivayetler bize tarihi ve kültürü taşıyan malzemeler durumundadır. Önemli olan şey, vahyi olanla olmayanın; imana konu olanla olmayanın birbirinden ayrılması; doğrudan dinin özüne tekabül etmeyen, tarihi ve kültürel boyutu öne çıkan meselelerin dinin kendisiyle özdeşleştirilmemesidir. Şimdi tebliği müzakere etmek üzere mikrofonu Sayın Prof. Dr. Şinasi Gündüz Bey'e veriyorum. Şinasi Bey müzakerelerini on beş dakika içerisinde sunacaklardır. Daha sonra soru faslına geçilecektir. Buyurun efendim!